

^HKIBRIS SORUNUNUN TARİHİ GELİŞİMİ

*Arş. Gör. Müge VATANSEVER**

GİRİŞ

Kıbrıs sorunu, tarihin ilk dönemlerinden başlayarak, günümüze kadar devam eden, her zaman siyasi yönü ağır basan ve güncelliğini yitirmeyen bir uluslararası uyuşmazlık olmuştur. Kıbrıs sorunu son yıllarda, özellikle Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde, gündemin ön sıralarında yer almaktadır. Hala çözümlenemeyen bu sorunun ana nedeni adanın stratejik önemidir. Adanın stratejik önemi; Ortadoğu petrolünün ulaşım yollarına egemen olması, Ortadoğu'dan Afrika'ya uzanan eksenin kontrol etmesi, Anadolu-Ortadoğu-Süveyş Kanalı hattına hâkim olması, Süveyş Kanalı'ndan Hint ve Pasifik Okyanusuna uzanan deniz yolunun kontrol noktalarından biri olması ve Ortadoğu'da petrol merkezli muhtemel bir savaşta depo görevini üstlenebilecek olması gibi sebeplere dayanmaktadır.

Kıbrıs sorununda tarafların çok olması, çözüm sağlanamamasının en büyük nedenlerindedir. Adada yaşayan Türkler ve Rumlar dışında, Yunanistan, Türkiye, İngiltere, ABD ve AB ülkeleri de bu sorunun tarafı konumundadır. Son zamanlarda, İsrail gibi Akdeniz'in güneyindeki ülkeler de, kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge, petrol-doğalgaz arama faaliyetleri gibi konularla, soruna dâhil olmuştur.

Kıbrıs sorununun tarihin her döneminde güncel ve önemli bir konu olması nedeniyle, biz de çalışmamızda "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi"ni inceleyeceğiz. Çalışmamızda öncelikle, adanın eski tarihine, Osmanlı Devleti döneminde ve İngiltere egemenliğinde Kıbrıs'ın idaresine ve o dönemlerde yaşanan gelişmelere yer verilecektir. Daha sonra, 1960 Antlaşmaları ve

^H Hakem incelemesinden geçmiştir.

* Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Anabilim Dalı

bu antlaşmalarla yaratılan hukuki statü, yani “Kıbrıs Cumhuriyetinin” temel yapısı incelenecektir. Çalışmamızın son kısmında ise, 1963’ten sonra yaşanan olaylar, 1974 müdahalesi, KKTC’nin kuruluşu, bu süreçte yaşanan sorunlar ile çözüm arayışları, 1990 sonrası yaşanan olaylar, BM kararları ve son gelişmeler incelenecektir.

I. 1960 ANTLAŞMALARI DÜZENİNE KADAR KIBRIS SORUNUNUN TARİHÇESİ

A. GENEL AÇIKLAMA

Adını “kına çiçeği” adlı bir çiçekten aldığı rivayet edilen Kıbrıs adası; Doğu Akdeniz’de 34.33 ve 35.41 kuzey enlemleriyle, 32.17 ve 34.35 doğu boylamları arasında yer alan, Akdeniz’in üçüncü büyük adasıdır¹. Kıbrıs’ın önemi, Doğu Akdeniz’e ve Doğu Akdeniz’den geçen ticaret yollarına hâkim olması sebebiyle coğrafi konumundan kaynaklanmaktadır. Kıbrıs adasının stratejik bir hedef olması; Ortadoğu petrolünün ulaşım yollarına egemen olması, Ortadoğu’dan Afrika’ya uzanan eksenin kontrol etmesi, Anadolu-Ortadoğu-Süveyş Kanalı hattına hakim olması, Süveyş Kanalı’ndan Hint ve Pasifik Okyanusuna uzanan deniz yolunun kontrol noktalarından biri olması, Ortadoğu’da petrol merkezli muhtemel bir savaşta depo görevini üstlenebilecek olması ve adaya hakim olan otoritenin, Ortadoğu devletleri üzerinde de prestij sahibi olabileceği gibi sebeplerle açıklanabilir².

Kıbrıs, tarihi boyunca ada dışındaki uygarlıklar tarafından kontrol altına alınmak istenen stratejik öneme sahip olan bir ülke olmuştur. Coğrafi konumu, dünya politikasını belirleyen ya da bu politikada önemli roller üstlenmiş olan devletlerin gözünden kaçmamıştır. Bu durum, hemen hemen her dönemde Kıbrıs’ın geleceğinin, bu ada dışındaki uygarlıklarca belirlenmesine yol açmıştır.

¹ Kıbrıs, Anadolu’nun doğal bir uzantısıdır. Jeolojik dönemin birinci zamanında Anadolu’nun Hatay bölgesine bitişik olan Kıbrıs’ın, ikinci ve üçüncü zamanlarda oluşan çökmelerle Anadolu’dan koptuğu bilinmektedir (İsmail, Sabahattin; 150 Soruda Kıbrıs Sorunu, İstanbul-1998, s. 2; Uzer, Uğur/Cengiz, Mehmet; Kıbrıs Sorunu, 2. Bası, Ankara-2002, s. 9); Zia, Nasim; Kıbrıs’ın İngiltere’ye Geçişi ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi, Ankara-1975, s. 1; Özarlan, Bahadır Bümin; Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliğinin Yaklaşımı, İstanbul-2007, s. 23.

² Özarlan, s. 23-24; Çevikel, Nuri; Kıbrıs Eyaleti 1750-1800, Gazimağusa, KKTC-2000, s. 1-10.

B. KIBRIS'IN ESKİ TARİHİ

Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs adasını fethinden önce adanın yönetimi birçok defa el değiştirmiştir. Tarihi, M.Ö. 3000 yılına kadar uzanan Kıbrıs'ta 1571 yılına kadar sırasıyla; Mısırlılar, Hititler, Akalar, Dorlar, bazı kolonilere sahip olan Yunanlılar, Fenikeliler, Asurlular, Persler, Büyük İskender, Romalılar, Araplar, Bizanslılar, İngilizler, Cenevizliler, Memlukler ve Venedikliler hüküm sürmüştür³.

M.Ö. 1450 yılında Eski Mısırlıların egemenliği altına giren Kıbrıs, daha sonra da Hititliler tarafından fethedilmiştir. Daha sonra, MÖ.709 yılında ada Asur egemenliği altına girmiştir. MÖ. 332'den itibaren ise Kıbrıs, Büyük İskender'in eline geçmiştir. Daha sonra MÖ.58 yılında Romalılar adayı fethetmişlerdir. Roma İmparatorluğu'nun M.S.395 yılında ikiye bölünmesinden sonra Kıbrıs, bugünkü Yunanistan ülkesinden ayrı bir birim olarak, Bizans İmparatorluğuna tabi kılınmıştır. Bu ilişki, Kıbrıs'ta yaşayan bir kısım halk ile eski Yunan arasında ortak bir bağ kurmuştur ki bu da; Ortadoks Hristiyan dinidir. MS. 488'de, Bizans İmparatoru, Kıbrıs kilisesinin bağımsızlığını tanımıştır. Bugünkü Kıbrıs sorununun kökeninin 395 yılına dayandığını söyleyebiliriz. Çünkü Bizans İmparatorluğu adada Rumca'yı resmi dil ilan etti ve adada Rum olmamasına rağmen bazı halklar Rumlaşmaya başladı⁴.

M.S. 632 yılından sonra ada, çeşitli Arap istilalarına uğramıştır. Ancak Araplar, adada tam bir egemenlik kuramadılar. Haçlı Seferleri sırasında ada, 1191'de, İngiliz Kralı I. Richard denetimi altına girdi. Ancak kral, adayı önce Templer Şövalyelerine, sonra da Guy de Lusignan'a bıraktı. Lüzinyanlar adayı 1489'a kadar egemenlikleri altında tuttular. Bu arada Cenevizler de adayı kısmen denetimleri altında bulunduruyorlardı. Ayrıca Memlüklerin bu dönem içinde, adanın bazı bölümlerinde etkili olduklarını ve adada İslâm eserleri bıraktıklarını görüyoruz. Daha sonra, 1432'den başlayarak, Venedik etkisinin, yavaş yavaş geliştiği görülür. Adanın idaresinin Venedik tarafından ele geçirildiği zamana kadar Kıbrıs, feodal monarşi biçiminde idare edilmiştir. Bu süre içinde, Kıbrıs Ortadoks Kilisesi, idari ve mali yönden Roma Katolik Kilisesine bağlanmış ve Kıbrıs Hristiyan halkı

³ **Özarlan**, s. 24; **Çevikel**, s. 15; **Toluner**, Sevin; Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk, İstanbul-1977, s. 9.

⁴ **Çevikel**, s. 15; **Toluner**, s. 10.

üzerindeki nüfuzunu yitirmiştir. Bu durum adanın Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesine (1571) kadar sürmüştür⁵.

1432 yılından sonra, ada artık Venedik korsanlarının denetiminde idi. Venedikliler Kıbrıs'ı bir yerleşim yeri olarak değil, askeri ve ticari bir sömürge, ya da koloni olarak kullanmışlardır. Venedikliler toplum hayatını, özellikle de yerli halkın durumunu dikkate almamışlardı ve halka ağır vergiler ödettiler. Kıbrıs halkı için çekilmez bir hal almıştı. Ayrıca jeopolitik önemi oldukça fazla olan bu adanın Venediklilerin elinde olması, Akdeniz'de üstünlüğünü ortaya koymaya başlayan Osmanlı İmparatorluğu'nu rahatsız ediyordu. Kıbrıs'ta yerleşmiş bulunan korsanların, doğu Akdeniz ticaretine engel olması ve dini özgürlükleri kısıtlanan ve baskıya maruz kalan yerli halkın talepleri sonucunda Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ı fethetmeye karar vermiş ve 1571 yılında adayı fethederek, Kıbrıs'ı Osmanlı idaresi altına almıştır⁶.

Burada son olarak şunu belirtmek gerekir ki; Kıbrıs, tarih boyunca Mısırlılardan Hititlere, Asurlulardan Araplara kadar değişik bölgesel güçlerin hâkimiyetine girmiş, Doğu ve Batı Roma İmparatorluklarından göç almıştır. Bu nedenle adada, çok karışık ve karmaşık bir toplumsal yapı oluşmuştur. Anadolu, Suriye, Ege ve Batı Roma'dan, hatta Afrika'dan gelenler Kıbrıs'ta, "çeşitlilik gösteren", heterojen bir sosyal doku oluşturmuştur. Ayrıca, Kıbrıs'ın bu eski tarihini incelediğimizde, adanın hiçbir zaman Yunanistan'da kurulan siyasi birimlerin egemenliği altında bulunmadığını görüyoruz. Eski çağlarda adada, kendilerini Yunan soyundan sayan bazı kolonilerin ve krallıkların kurulduğu görülmekteyse de, bu çağlarda Kıbrıs halkı, Yunanistan açısından yabancı bir halktır. Kıbrıs'ta yaşayan halkın bir kısmının, kendilerini Yunanlı saymaları, sadece din ve dil birliğinden kaynaklanan bir inançtır⁷.

C. OSMANLI DEVLETİ EGEMENLİĞİ ALTINDA KIBRIS

Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı fethetmesiyle birlikte, 1571'den itibaren ada üzerinde Türk egemenliği hukuken kurulmuş olmaktadır. Kıbrıs, bütün

⁵ Çevikel, s. 15-16; Toluner, s. 10.

⁶ Uçarol, Rifat; 1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması, İstanbul-1978, s. 11; Çevikel, s. 20,21.

⁷ "Bir Kıbrıslı kanı nedeniyle her şey olabilir, fakat Ortadoks olduğu için kendisini Yunanlı sayar." (Toluner, s. 10-11); İsmail, s. 2-3.

tarih boyunca kesintisiz en uzun süre olan 307 yıl Türklerin hâkimiyeti altında kalmıştır. 1571 yılından sonra bu adaya Anadolu'dan gelen binlerce Türk ailesi de katılmıştır. Kıbrıs'taki Türklerin kökeninin Anadolu'dan getirilen bu Türk halkı olduğunu söyleyebiliriz. II. Selim, yeni fethedilen bu topraklarda kurulacak Türk idaresinin güvenli ve istikrarlı bir şekilde devam edebilmesi, adanın bayındırlığı ve adadaki Türk nüfusunun artması için bir "Sürgün Hükümü"⁸ çıkartmıştır. Bunun sonucunda, Osmanlı İmparatorluğu ilk olarak Anadolu'dan getirttiği 30.000 Türkü düzenli bir biçimde adaya yerleştirmiştir⁹. Meslek grupları, birbirlerini tamamlayacak biçimde seçilerek gönderilmiştir. Demirciler, marangozlar, dericiler, terziler, kuyumcular, ayakkabıcılar, dokumacılar, hayvan, tahıl ve meyve yetiştiricileri, taş ustaları bunların başlıcalarıdır¹⁰.

Türk kuvvetleri Kıbrıs'ın fethi arasında, yerli halka karşı düşmanca davranmamış, onlar da Türkleri kurtarıcıları olarak karşılamışlardır. Türklerin Kıbrıs'a yerleşmeleri, adada yaşayan Rumları asırlardan beri özlemini duydukları huzur ortamına kavuşturmuştur¹¹. Ada halkının Türk yönetimi sayesinde sahip olduğu özgürlükler, o dönem için hayal bile edilmeyecek genişlikte olmuştur. Venedikliler zamanında dini baskı altında olan Rum Ortodokslar, kiliselerine dahi gidememiş, kilisenin mallarına el konulmuştur. Oysa Türk yönetimi adada yaşayan halka dini bakımdan tam bir

⁸ 21 Eylül 1571 tarihini taşıyan bu "Sürgün Hükümü" ile toplam 5720 hane (1689 aile) Kıbrıs'a göç ettirilmiştir (**Hakeri**, Bener Hakkı; Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi, Ankara-1993, s. 238; **Çevikel**, s. 24-25).

⁹ Adaya, Konya, Sivas, Tokat, Amasya, Maraş, Aydın, İçel ve Alanya yörelerinden ve çoğunlukla sanat, ticaret, tarımla uğraşan Türkler yerleştirilmiştir (**Özarlan**, s. 24-25).

¹⁰ **Çevikel**, s. 22-25; **Hakeri**, s. 238; **Uçarol**, s. 18; **Toluner**, s. 11.

¹¹ Bu devirde adada Kiliseye bağımlı Hristiyan halk ile dil, din, kültür ve gelenekleri yönünden farklı inançta olan Müslüman Türk halkı birlikte yaşıyordu. Böylece iki ayrı toplumdaki meydana gelen bir Kıbrıs halkı meydana gelmiştir ve adada ikili bir yapı oluşmuştur. 1878 yılında İngilizler Kıbrıs'ın yönetimini devraldıklarında karşılarında temsil yetkisiyle donatılmış, çok zenginleşmiş ve başına buyrukluğa almış bir Kilise ve güçlenmeye başlamış bir Rum burjuvazisinin önderliğinde Ortadoks Rum çoğunluk ile yönetici olmayı benimsemiş, bunun yanı sıra tarımla uğraşan ve Osmanlı Devletine bağlı bir Müslüman Türk toplumu bulacaklar ve bu ikili yapıyı korumaya devam edeceklerdi (**Toluner**, s. 11; **Turhan**, Turgut; "Tarihsel Bakış Açısıyla Kıbrıs Türk Hukuk Sistemi", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Ankara-2008, C. 57, S. 2, s. 258).

özgürlük ve bağımsızlık tanımıştır; bu sebeple, Türklerin gelişi, en çok Ortadoks inancında olanları mutlu etmiştir. Osmanlı Devleti Kiliseye geniş yetkiler tanımıştır. 1754 tarihli bir fermanla Kıbrıs psikoposları, Kıbrıs Hristiyan halkının resmi temsilcisi olma sıfatını kazanmışlar ve kendilerine doğrudan doğruya Bab-ı Aliye başvurma yetkisi tanınmıştır. Ayrıca Osmanlı Devletinin eğitimde özgürlük ve özerklik ilkesini bütün milletlere tanınması sebebiyle Kilise, Kıbrıs Hristiyan halkının eğitiminde büyük bir serbesti kazanmıştır; fakat malesef bunu eski Yunan'dan gelme bilinci yaşatmak yolunda kullanmıştır¹².

Osmanlının adayı fethetmesiyle birlikte artık Kıbrıs'ta adalet ve eşitliğe dayanan yerleşik bir imparatorluk düzeni hakim olmaya başlamıştı. Ada artık Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olduğu için, 16. yüzyıldaki yükselme döneminin olanaklarından ve Osmanlı sınırları içindeki düzenli yönetimden adada yaşayan halkta yararlanıyordu. Fetih tamamlandıktan sonra adada önce Osmanlı idari teşkilatı oluşturularak bir 'beylerbeylik' oluşturuldu. 9 Ekim 1571'de Anadolu'dan Alaiye, Karaman'dan İçel, Zülkadir'den Sis ve Halep'ten Tarsus sancakları adaya bağlandı. Daha sonra idari, askeri, mali, hukuki müesseseler burada oluşturuldu¹³. Osmanlı İmparatorluğu içindeki bütün kurumlar Kıbrıs'ta da yerleşmeye başladı. Böylece Kıbrıs artık hukuki, ekonomik ve kültürel olarak hem daha özgür, hem de daha düzenli bir yapıya kavuşmuştu. Gayrimüslim halkın her türlü meselesine, içerdiği dini, askeri, iktisadi, idari ayrıcalıklarla çözüm getiren Osmanlı'nın geleneksel "Millet Sistemi" politikası da Kıbrıs'ta uygulamaya konmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun ünlü vakıflar yönetimi de Kıbrıs'a yerleştirilmişti. Bu vakıflar, arada bazı boşluklar olmasına karşın bugüne kadar süre gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde adada su yolları, hanlar, köprüler, camiler, çeşmeler ve yeni yollar yapıldı. Halkın savunma ve güvenliği de ihmal edilmeyerek Baf ve Larnaka kaleleri yapıldı. Bunların bir kısmı bugün de ayaktadır¹⁴.

Adada Venedikliler tarafından kurulan feodal düzenin kaldırılmasıyla, halka toprak edinebilme hakkı tanınmıştır. Topraksız halka toprak dağıtılmış

¹² Toluner, s. 11; Özarlan, s. 25; Uçarol, s. 12.

¹³ Çevikel, s. 21; Hakeri, s. 242-243; Uçarol, s. 13; Turhan, s. 256-257.

¹⁴ Hakeri, s. 245-246; Çevikel, s. 30; Özarlan, s. 26.

ve Venedik döneminden kalan ağır vergiler kaldırılmıştır¹⁵. Ayrıca Rum Ortadoks Kilisesine mal edinme hakkı tanınmıştır¹⁶.

Kıbrıs'ta oluşturulan bu düzen ve sağlanan imkânlar, adadaki halk tarafından olumlu karşılanmış ve adada 19. yy'ın başlarına kadar, devlete karşı önemli bir hareket olmamıştır¹⁷. Osmanlı Devletinin genel gerileme ve zayıflama sürecine paralel olarak, Kıbrıs'ta kurulan düzen de sarsılmaya başlamıştır. Kapitülasyonların Kıbrıs için de geçerli olması, yabancıların ayrıcalıklardan yararlanmaya başlamaları adada çözülmeye yol açmış ve Yunan milliyetçiliğinin de yükselmesiyle, kurulmuş olan düzen bozulmaya başlamıştır. Bu gelişmeler ve değişiklikler, devlete karşı bazı olayların meydana gelmesine neden olmuştur. Özellikle Mora'da, Yunan isyanının başlaması (1821), adadaki huzurun bozulmasına yol açmıştır. Bu isyanın öncülüğünü Rum burjuvazisi ve Ortadoks Kilisesi yapmıştır. Çünkü kilise, Kıbrıs'ta Hristiyan halkın ve olayların üzerinde büyük otoriteye ve yetkiye sahip hale gelmişti¹⁸.

Kıbrıs'ta Türk yönetimine karşı ilk sayılabilecek olay, 1821'de Yunan isyanına paralel olarak, Kıbrıs Ortadoks Kilisesi'nin "Megola İdea"¹⁹ın bir kısmını gerçekleştirmek üzere, adadaki Rumları devlet aleyhine kışkırtmasıyla başlamıştır. Bu isyan, elebaşları olan başpiskopos ile kilisenin diğer önde gelenlerinin ele geçirilmesiyle bastırılmıştır. Bu isyan, Kıbrıs'ta Osmanlı yönetimini sarsan en önemli isyan olmuştur. Ayrıca, Osmanlı yönetimi, Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra, 1831 yılında Kıbrıs'taki Hristiyanlara Yunan uyruğuna geçme hakkı tanımıştır. Bu hakla birlikte başta Kilise olmak üzere adanın güçlü Hristiyan unsurları,

¹⁵ 1572 yılında çıkarılan "Kıbrıs Kanunnamesi"ne göre, Venedik yönetimi döneminde halkın vermek zorunda olduğu vergilerin önemli bir bölümü kaldırılmıştır; bırakılanlarda tutar bakımından yarıya, hatta kimileri de yarıdan aşağıya indirilmiştir (Hakeri, s. 251).

¹⁶ Özarlan, s. 25; Uçarol, s. 12.

¹⁷ Uçarol, s. 15.

¹⁸ Uçarol, s. 15.

¹⁹ Megola İdea, kelime anlamıyla "büyük ideal, büyük fikir" demektir. Bu fikre ve ilkeye göre, 1453'de Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilen İstanbul tekrar ele geçirilecek, Yunanistan, Girit, Rodos, Kıbrıs, Anadolu ve Büyük İskender'in uzandığı İskenderiye'ye kadar olan topraklar işgal edilerek, bir Helen İmparatorluğu olarak kabul edilen büyük Bizans İmparatorluğu kurulacaktır (İsmail, s. 3).

kendilerini Osmanlı topraklarında büyüme amacından başka bir dış politika hedefi bulunmayan bir Yunanistan'la özdeşleştirmeye başlamışlardır. Bu karar ve sonuçları, Kıbrıs'ın geleceği bakımından çok önemli bir gelişmedir. Bunlardan başka, Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıyla birlikte, adada 18. yüzyılda ve daha sonra 1833'te, vergiler altında ezilmeye başlayan Müslüman halkın başlattığı isyanlar da ortaya çıkmıştır²⁰.

19. yy'da Osmanlı Devletinin yaşadığı hızlı gerileme dönemi, askeri başarısızlıkları da beraberinde getirmiş ve bunun bir sonucu olarak, 1877 yılında başlayan Osmanlı-Rus Savaşında, Osmanlı Devleti savaşı kaybetmiştir. Savaş sonunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması ve daha sonra toplanan Berlin Kongresi ile Kars, Ardahan ve Batum Ruslara bırakılmış; Bulgaristan Devleti kurulmuş; Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsızlık kazanmış; Bosna-Hersek Avusturya yönetimine geçmiştir. Ayrıca zor duruma düşen Osmanlı Devleti, 4 Haziran 1878'de İngiltere'yle yaptığı gizli savunma antlaşmasıyla (Kıbrıs Antlaşması) Rus tehlikesine karşı, geçici olarak Kıbrıs'ın idaresini İngiltere'ye devretmiştir. Ancak ada, hukuken Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmaya devam etmiştir. Fakat bu antlaşma yeterli değildi; çünkü Antlaşma, adadaki Müslüman halkın çıkarlarını, devlete ait taşınır ve taşınmaz malların geleceğini, adanın ne şekilde yönetileceğini ve İngiliz yönetim süresinin ne kadar olacağını düzenleyen hükümler içermiyordu. Bu sebeple, 1 Temmuz 1878'de, 4 Haziran Antlaşmasına "Ek" olarak yeni bir antlaşma imzalanmıştır. Bu gizli ek antlaşmaya göre, yıllık 92 bin altın karşılığı İngiltere'ye kiralanın ada; Rusların Kars, Ardahan ve Batum'dan çekilmesi durumunda, Osmanlı Devleti'ne geri verilecektir²¹.

²⁰ Uçarol, s. 16-19.

²¹ Ayrıca bu ek antlaşmada; adadaki Müslüman halkın şeri işlerine bakmakta olan şeri mahkemelerin varlıklarını sürdürmesi; camilere, Müslüman mezarlıklarına, okullarına ve adadaki diğer İslam dini kuruluşlarına ait taşınır ve taşınmaz malların Müslüman halktan bir memurun başkanlık edeceği Evkaf idaresince yönetilmesi; İngiltere'de adadaki giderlerini aşacak gelirlerini Osmanlı Devletine ödemesi; Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ta bulunan devlet ve padişah mallarıyla ilgili olarak dilediği işlemi yapabilmesi hükme bağlanmıştır (Özersay, Kudret; Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme, 2. Baskı, Ankara-2002, s. 2); Sarıca, Murat/Teziç, Erdoğan/Eskiyurt, Özer; Kıbrıs Sorunu, İstanbul-1975, s. 4; Eroğlu, Hamza; Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı, Ankara-1975, s. 24.

D. İNGİLİZ İDARESİ ALTINDA KIBRIS

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda Rus askerlerinin İstanbul'a kadar gelmeleri, Osmanlı topraklarında menfaati olan İngiltere'yi harekete geçirmiştir. Akdeniz'in dünya ekonomisi ve ticareti açısından önemini bilen İngiltere, 1713 yıllarında başlayan koloni kurma yarışı içinde, Akdeniz'de ticarî ve ekonomik üstünlüğü elde etmek ve önemli pazarlara hâkim olabilmek için gözünü Kıbrıs adasına dikmiş ve Osmanlı Devleti ile yakınlaşma siyaseti içine girerek görüşmelere başlamıştı. 19. yüzyılın ortalarında İngiltere'nin "Doğu Siyasetinin" temeli Hindistan'a dayanmaktaydı. Kıbrıs adası da, Süveyş Kanalından geçilerek Hindistan'a gidilen yeni ve önemli bir deniz yolunun üzerindedir. 1870'lerde İngiltere için Kıbrıs, Atlantik Okyanusundan Hint Okyanusuna kadar uzanan bu deniz yolu üzerinde, Cebelitarık ve Malta'dan sonra Akdeniz'deki üçüncü bir iskele ve üs durumundaydı. Hindistan yolunu ekonomik, siyasî ve askerî denetim altına almak açısından Kıbrıs, İngiltere için önemli bir kale idi²².

3 Mart 1918'de imzalanan Brest-Litovsk Antlaşmasıyla Rusya, Kars, Ardahan ve Batum'u Osmanlı Devletine geri verdiği zaman Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında imzalanan 1 Temmuz 1878 tarihli ek anlaşmanın 6. maddesi uyarınca İngiltere'nin Kıbrıs'ı Türkiye'ye geri vermesi gerekirdi. Ancak 5 Kasım 1914'te İngiltere, I. Dünya Savaşı'nın çıkmasını gerekçe göstererek, Kıbrıs'ı tek taraflı olarak ilhak etti ve bu ilhak Türkiye tarafından 24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması'yla kabul edildi²³.

Lozan Antlaşmasıyla, Kıbrıslı Türklerin seçme haklarını kullanarak, Türk vatandaşlığı ile İngiliz vatandaşlığı arasında bir tercih yapmaları istendi. Türk vatandaşlığını tercih edenler Türkiye'ye göçe başladı ve bu göç 1940'lara kadar sürdü. Çünkü Antlaşma, Türk vatandaşlığını seçenlere, seçme haklarını kullandıkları tarihten itibaren on iki ay içinde adadan ayrıl-

²² Uçarol, s. 31-37; Sarıca/Teziç/Eskiuyurt, s. 4; Turhan, s. 255.

²³ I. Dünya Savaşında Osmanlı Devleti (İttifak Devletlerinde) ve İngiltere (İtilaf Devletlerinde) farklı taraflarda yer alıyordu. I. Dünya Savaşı sırasında İngiltere ve Fransa arasında 1916 tarihli Sykes-Picot gizli antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla İngiltere, Fransa'nın rızasını almadan Kıbrıs'ın devri veya terkiyle ilgili herhangi bir girişimde bulunmamak yükümünü yüklenmiştir (Toluner, s. 13); Özarlan, s. 26; Uzer/Cengiz, s. 29; Sarıca/Teziç/Eskiuyurt, s. 4; Eroğlu, s. 24-25.

malarını zorunlu kılmıştır. Böylece adadaki Türk nüfusu, Rumlar karşısında epey azalmış oldu²⁴.

Lozan Antlaşmasının 16. maddesinde, Türkiye'nin Kıbrıs ve diğer adalar üzerindeki her türlü hakkından ve sıfatından vazgeçeceği ve adaların geleceğinin ilgililerce düzenleneceği belirtilmişti. Bu durumda Türkiye, adayla ilgili hiçbir söz hakkına sahip olamayacaktı. Bu sebeple, Türk delegesi 16. maddenin bu kısmına itiraz etti ve bu kısmın madde metninden çıkarılmasını sağladı. Böylece Türkiye, Lozan Antlaşmasının yürürlüğe girmesinden sonra, 16. maddede sözü edilen ilgililerden biri olarak, Kıbrıs'ın geleceği konusunda söz sahibi olacağını saklı tutmuş oldu²⁵.

Kıbrıs'ın resmen İngiltere'nin idaresi altına girmesinden sonra, 10 Mart 1925'te İngiltere Kralı V. George, Kıbrıs'ın statüsünü İngiliz Taç kolonisine çevirdi. Böylece adada Yüksek Komiserlik kaldırıldı ve yerine valilik makamı getirildi. 1925-1959 tarihleri arasında Kıbrıs, İngiliz Tacına bağlı bir sömürge olarak yönetilmiştir²⁶.

İngilizler Kıbrıs'ta söz sahibi olduktan sonra ada yönetiminde sürekli olarak Rum tarafını tutmuşlar ve adanın Türk idaresindeki durumundan uzaklaştırılmasına gayret göstermişlerdir. İngiliz yönetimi döneminde Türkler ekonomik, siyasal ve kültürel olarak ezilen taraf olmuştur. Buna karşılık Rumlar ve Ortodoks kilisesi, İngiltere'nin hoşgörüsü ile sürekli gelişmiştir. Türkler bu haksızlığa rağmen adada varlıklarını korumaya çalışmışlar ve Anadolu'nun bir parçası olan Kıbrıs'ın Yunanistan'ın ilhaki için Yunanlılar ve Kıbrıs Rumları tarafından yapılan türlü girişime karşı çıkmışlardır²⁷.

Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı İngiltere'ye süreli olarak devretmesinden sonra Kıbrıs Türk ve Rum halklarının ilişkilerini belirleyen en önemli faktör, Kıbrıs Rumlarının "Enosis" hayali olmuştur. İngiliz yönetimi ile birlikte adanın Yunanistan'a ilhaki çalışmaları artmıştır ve Yunanistan bu amacını gerçekleştirmek için komiteler kurmuştur. Rumlar, adayı ziyaret eden İngiliz yetkililerine ve devlet adamlarına Enosis taleplerini bıkmadan, usanmadan tekrarlayıp, onları baskı altına almaya çalışmışlardır. Enosis, Yunanlıların,

²⁴ Özersay, s. 3; Sarıca/Teziç/Eskiyurt, s. 5-7; İsmail, s. 7-9.

²⁵ Sarıca/Teziç/Eskiyurt, s. 6-7.

²⁶ Eroğlu, s. 25; Sarıca/Teziç/Eskiyurt, s. 7-8; Özersay, s. 3.

²⁷ Eroğlu, s. 26-28.

“Megola İdea” hedefi çerçevesinde, Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanmasını ifade eder. İlhak anlamındaki Enosis, ilk haritasının çizildiği 1791 yılından beri gündemdedir²⁸.

Fiilen 1878’de ve resmen 1923’te İngiliz idaresi altına giren Kıbrıs’ta, 1925-1959 yılları arasında Rumlar, adanın statüsünü değiştirmek için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. 1928 yılında Yunanistan; İngiltere, Rusya ve Fransa’ya bir nota vererek, ilk kez resmen Enosis fikrini ortaya atmış ve adanın kendisine bağlanmasını istemiştir. İngiltere’nin Ortadoğu politikasını değiştirmesinin bir sonucu olarak, o güne kadar izlediği Rum yanlısı politikalarından vazgeçmesi neticesinde Rumlar, vergi kanununu bahane ederek, 1931 yılında ayaklanmışlar ve İngiliz Kıbrıs Valisinin konağını yakmışlardır. Bu isyan, İngiliz yönetimine karşı Rumların ilk isyanıdır. II. Dünya Savaşı sırasında Kıbrıs’ın Yunanistan’a bırakılmasını talep eden Rumlar, İngilizlerin anayasa hazırlanması talebini reddetmişler ve “Enosis” içermeyen hiçbir teklifi kabul etmeyeceklerini ilan etmişlerdi²⁹.

II. Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle Rumlarla birlikte Yunanistan’da da Enosis faaliyetleri hız kazanmıştır. Yunan Parlamentosu 28 Şubat 1947 tarihinde oy birliğiyle; Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhaki yönünde bir karar almıştır. Yunan Hükûmeti, adanın kendilerine verilmesi karşılığında Amerika Birleşik Devletlerine ve İngiltere’ye adada üs verebileceğini açıklamıştır. 21 Kasım 1949 tarihinde Rumlar, Birleşmiş Milletlere Enosis doğrultusunda başvuruda bulunmuşlardır. Bu başvurunun ardından Rumlar, adanın Yunanistan’a ilhaki konusunda plebisit çalışmalarına girişmişlerdir. 1950’li yıllardaki yeni Rum girişimleri Türklerin adadaki durumunu daha da zorlaştırmıştı. Bunun üzerine Türkiye’deki kuruluşlar, gençlik örgütleri başta olmak üzere, Kıbrıs Türklerine destek vermeye başladılar³⁰.

Kıbrıs Türkleri, gelişmeleri protesto etmek ve adanın Türkiye’ye iadesini sağlamak için Kıbrıs’ta iki büyük miting düzenlemişlerdir³¹. Bu mitingleri Anadolu’daki, “Kıbrıs mitingleri” takip etmiştir. Makarios’un Başpiskopos seçilmesiyle birlikte gerek Kıbrıs’ta gerekse Yunanistan’da Enosis çığırtaçlıkları artmıştır. Yunan Hükûmeti, 1954 yılında Kıbrıs

²⁸ İsmail, s. 6; Toluner, s. 13-15.

²⁹ Özersay, s. 4-5; Özarlan, s. 27; Toluner, s. 14-16.

³⁰ Eroğlu, s. 25-26; Özersay, s. 5.

³¹ İsmail, s. 13-14.

konusunu Birleşmiş Milletlere taşımıştır. Bu olay, adada gerginliği ve Rumların taşkınlıklarını arttırmıştır. Birleşmiş Milletler, Kıbrıs konusunu Genel Kurulda görüşmeyi kabul etmiştir. Türk Hükûmeti bu gelişmeler üzerine yoğun tepki göstermiş ve adanın Yunanistan'a verilemeyeceğini duyurmuştur. Nihayet, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu da Yunanistan'ın "self-determinasyon" teklifini reddetmiştir. Bu gelişmenin ardından Kıbrıs'ta, Enosisçi terör örgütü E.O.K.A.³²'nin eylemleri sesini duyurmaya başlamıştır³³.

Rumların "Enosis" tezlerine ve girişimlerine karşılık, Kıbrıs Türkleri "taksim" tezini ortaya koymuşlardı. Adada artık, Rumların arkasındaki Yunanistan'a karşılık Kıbrıs Türklerinin arkasında Türkiye kendisini göstermeye başlamıştı³⁴.

II. Dünya Savaşından sonra İngiltere, Kıbrıs'ta sıkıyönetim politikasından vazgeçerek, özerk bir yönetim oluşturma çabasına girişmiştir. Bu amaçla arka arkaya, 1947 Lord Winster planı; 1948 Jackson planı; 1955 I. Mac Millan planı; 1955 I. ve II. Harding planları; 1956 Radcliff planı; 1958 II. Mac Millan planı ve 1958 Spaak (NATO genel sekreteri) planı hazırlanmıştır. Bu planların ortak yanı, Kıbrıs'taki İngiliz egemenliğinin devam ettirilmesi amacıyla hazırlanmış olmalarıydı. Bu planların hepsi, "Enosis" idealini yansıtmadığı gerekçesiyle, Rumlar tarafından reddedildi³⁵.

İngiliz yönetimi boyunca, Türk nüfusunun baskılarla adadan ayrılması sonucu Rumlar çoğunluk durumundaydılar ve Rum çoğunluğa göre, yapılacak bir "plebisit", büyük olasılıkla "Enosis" sonucunu doğuracaktı. Sorun

³² Bir Rum terör örgütü olan EOKA 1955 yılında kuruldu. Grivas'ın başkanlığındaki EOKA yer altı örgütü, silâhlı eylemlerine başladı. Bu eylemlerde en önemli hedef ise Kıbrıs Türkleri idi. Kuruluş amaçlarında da belirtildiği gibi EOKA, adayı Türklerden temizlemek ve Enosisi gerçekleştirmek için kurulmuştu (İsmail, s. 29-31; Kaymak, Faiz; Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü?, İstanbul-1968, s. 38-39).

³³ Rumların Türklere karşı artan baskısı ve "Enosis" girişimleri Kıbrıs Türklerinin de, silâhla karşı koyabilecek bir örgüt kurmalarını zorunlu kılıyordu. 1957 yılında Rauf Denктаş, Burhan Nalbantoğlu ve Kemâl Tanrısever'in öncülüğünde Türk Mukavemet Teşkilâtı (TMT) kuruluyordu. TMT, Rumların ve EOKA'nın silâhlı saldırılarına karşı ada Türkleri'nin "korunmaları" amacı ile kurulmuştu. Saldıran değil savunmada olan bir örgüttü (İsmail, s. 31-33); Toluner, s. 15-16; Eroğlu, s. 27; Özersay, s. 4-5.

³⁴ Özarlan, s. 27; Eroğlu, s. 27-28.

³⁵ İsmail, s. 35-36; Eroğlu, s. 28-29; Kaymak, s. 56-57.

Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında, aşılması çok zor bir duruma gelmişti. Rumlar Enosis peşindeydiler; Türkiye bunu kabul edemezdi, İngiltere ise adadaki stratejik çıkarlarını korumak istiyordu. Üç tarafı ve adadaki iki halkı tatmin edecek ortak bir çözüm çok zordu. Üç ülke arasında ilk konferans 1955’de Londra’da yapıldı. Türkiye, her iki halkın ayrı ayrı self-determinasyonunu (kendi geleceğini belirleme hakkını) savunurken Yunanistan, bütün ada için ortak bir self-determinasyon görüşünde ısrarlıydı. Yunan tezi, Rum çoğunluğu dolayısıyla, Enosis’e açılan bir kapı oluyordu. Bu sebeplerle Londra’da bir sonuç alınamadı³⁶.

Bütün bu gelişmeler ve 1958 yılında adadaki Türk-Rum çatışmasının yaygınlaşması sonucunda, girişimlerde bulunmuş ve taraflar bir araya getirilerek, 11 Şubat 1959’da Zürih Antlaşması ve 19 Şubat 1959’da Londra Antlaşması imzalanmıştır. Bağımsızlık, iki toplumun ortaklığı ve anlaşmaya varılan yapının Türkiye, İngiltere ve Yunanistan tarafından garanti edilmesi ilkelerine dayanan uzlaşma ile Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasına karar verilmiştir. 16 Ağustos 1960’ta Kıbrıs Anayasası’nın yürürlüğe girmesiyle de Kıbrıs Cumhuriyeti resmen kurulmuştur³⁷.

II. 1959-1960 KIBRIS ANTLAŞMALARI ve BU ANTLAŞMALARLA YARATILAN HUKUKİ STATÜ

A. GENEL OLARAK

Kıbrıs Türk halkının Enosis’e karşı verdiği mücadele, 1960 öncesinde adanın Yunanistan’a bağlanmasını engelleyen ve bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasını sağlayan en önemli faktör olmuştur. Rumların Enosis talepleri karşısında Türk halkının her yolla self-determinasyon hakkına sahip çıkması, tek yanlı bir Enosis gerçekleşmesi olasılığını tümenden ortadan kaldırmıştı. İki halk arasında başlayan çarpışmalar sonucu, Rumların savunduğu Enosis ve Türklerin savunduğu Taksime karşı bir orta yol olarak, adanın bağımsızlığı fikri doğmuştu. Bu fikrin, İngiltere, Yunanistan, Türkiye ve ABD tarafından benimsenmesinden sonra, 11 Şubat 1959’da Zürih Antlaşması ve 19 Şubat 1959’da da Londra Antlaşması imzalandı. Bu anlaşmaların altına İngiltere, Türkiye ve Yunanistan yanında, adadaki her iki toplum da

³⁶ Özersay, s. 4; Toluner, s. 15-16; Eroğlu, s. 27; İsmail, s. 37-38.

³⁷ Özarlan, s. 27; Turhan, s. 255.

eşit statüde iki kurucu ortak olarak imza attı. Böylece Kıbrıs, iki halkın ortak egemenliğinde ve yönetiminde, iki toplumlu bir Cumhuriyet olarak doğdu³⁸.

B. ZÜRİH ve LONDRA ANTLAŞMALARI

NATO Bakanlar Konseyi toplantısından sonra, 18 Aralık 1958'de İngiltere, Türkiye ve Yunanistan dışişleri bakanları, Kıbrıs sorununun çözümü için diplomatik yoldan görüşme yapmayı kabul ettiler. Yapılan görüşmeler sonucunda, 5 Şubat 1959'da Türkiye ve Yunanistan başbakanları (Menderes ve Karamanlis) ve dışişleri bakanları (Zorlu ve Averoff) Zürih'te bir araya geldiler ve Kıbrıs'ın uluslararası statüsünün ve anayasasının dayanaacağı ilkeler üzerinde anlaşmaya vararak, 11 Şubat 1959'da Zürih Antlaşmasını imzaladılar. Zürih Antlaşması; "Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma", "İttifak Antlaşması" ve "Garanti Antlaşması"ndan oluşmaktadır. Ancak İngiltere imzalamadığı için bu antlaşma hukuki bir etki ve sonuç yaratmaz niteliktedir. Bu yüzden Kıbrıs'a bağımsızlık veren bu antlaşmanın İngiltere'nin ve adadaki iki toplumun temsilcilerinin onayına sunulması gerekiyordu. Bunun üzerine taraflar, Zürih'te imzalanan ön antlaşmayı görüşmek için Londra'da bir araya geldiler. Görüşmeler sonunda 19 Şubat 1959'da Londra Antlaşması imzalandı³⁹.

Londra Antlaşması'nda, Zürih Antlaşması'na ek olarak şu belgeler mevcuttu: **1.** İngiltere'nin bu belgeleri üslere ilişkin bazı esaslar eklenmesi koşuluyla kabul ettiğine dair 17 Şubat tarihli Bildirisi; **2.** Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanlarının, İngiltere'nin Bildirisi'ni kabul ettiklerine dair 17 Şubat tarihli Bildirisi; **3.** Türk toplumu temsilcisi Fazıl Küçük ve Rum toplumu temsilcisi Makarios'un bu belgeleri kabul ettiklerine dair 19 Şubat tarihli Bildirileri; **4.** Kıbrıs anayasası ve ilgili belgelerin yürürlüğe girmesi için alınacak geçici önlemlerle ilgili sözleşme⁴⁰.

³⁸ Özarlan, s. 44.

³⁹ Armaoğlu, Fahir; Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları, Ankara-1963, s. 522; Sarıca/Teziç/Eskiyurt, s. 12-13; Toluner, s. 71; Özersay, s. 12-13; 19 Şubat 1959'da Londra'da imzalanan antlaşmalarla ilgili hükümetin izlediği politika TBMM'de müzakere edilmiş ve 138 karşı 347 oyla kabul edilmiştir. Muhalefet olan CHP olumsuz oy kullanmıştır (Eroğlu, s. 37).

⁴⁰ Fırat, Melek; 1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu, Ankara-1997, s. 59; Özersay, s. 14-15; Toluner, s. 72.

Antlaşmaların uygulama niteliği kazanabilmesi için üç ayrı komisyon kurulmuştur. İki toplumun temsilcilerinden ve Yunanistan'dan oluşan komisyon, anayasa hazırlamakla; İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve iki toplumun temsilcilerinden oluşan karma komisyon ise Londra Antlaşması esaslarını yansıtacak antlaşmaların metinlerini ortaya çıkarmakla görevlendirilmiştir. Bir de geçici komisyon kurulmuştur; bunun görevi de, mevcut idarenin Kıbrıs Devleti'ne devrini gerçekleştirmektir⁴¹.

Kıbrıs Devleti henüz ortada olmadığı için Kıbrıslı Türk ve Rum liderlerinin sadece bildirimde bulunduğu Londra Antlaşmaları, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilan edildiği 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye tarafından yeniden imzalanmış ve bir bütün olarak "Lefkoşa Antlaşmaları" adını almıştır⁴². Bu antlaşmalarla birlikte Kıbrıs'ta bağımsız bir devlet yaratılmıştır⁴³. Kıbrıs Cumhuriyeti, egemenlik ve garanti hakları bakımından özel bir yapıdadır. Bu yapı "enosis" ve "taksim"e giden yolları kapatmıştır. Kıbrıs Devleti, ada üzerinde hak iddia eden üç devletin ve adada yaşayan iki toplumun taleplerinin, uluslararası bir boyutta uzlaştırılması sonucunda doğmuştur. Kıbrıs Devleti, iki toplumun varlığı ve eşitliği esasına dayalı olarak kurulmuştur⁴⁴.

1960 Antlaşmaları, Türk Dışişleri Bakanlığı çevrelerinde her zaman bir zafer olarak gösterilmiştir. Çünkü ada hem İngiltere'nin egemenliğinden çıkartılmış hem de Yunanistan'a gitme tehlikesi önlenmiştir. Fatin Rüştü Zorlu'nun Londra havaalanında basına verdiği demeçte, "Zürich Konferansının iyi bir antlaşmayla neticelenmiş olduğu ve yapılan antlaşmaların her üç tarafın ve Kıbrıs'ın lehine" bulunduğunu söylemiştir⁴⁵. Ayrıca, antlaşmalar Türk kamuoyunda da bazı yazarlarca oldukça olumlu karşılanmıştır. Cumhuriyet başyazarı Nadir Nadi, 22 Şubat 1959 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki

⁴¹ Sarıca/Teziç/Eskiyurt, s. 14-15; Toluner, s. 72.

⁴² Toluner, s. 73.

⁴³ TAMKOÇ'a göre bu devlet, "yetkileri sınırlandırılmış uluslararası bir devlet"tir (Tamkoç, Metin; "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Devletler Hukuku Yönünden Statüsü", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 4; Ankara-1985, s. 63); Burada kısıtlanmış bir bağımsızlık söz konusudur; çünkü üç garantör devlet, Kıbrıs Devletinin uluslararası girişimlerde bulunurken, kendisine bağlı kalmasını sağlamışlardır. Ayrıca Kıbrıs Devleti vatandaşları, anayasalarını istedikleri şekilde değiştiremezler (Özarlan, s. 76-77; Sarıca/Teziç/Eskiyurt, s. 37-38).

⁴⁴ Özarlan, s. 43-44.

⁴⁵ Armaoğlu, s. 522.

yazısında, Antlaşmaları, Türk-Yunan dostluğunun ve dünya barışının mutlu gelişmeleri olarak nitelendirmiş ve ne enosisin ne de taksimın çıkar yol olmaması sebebiyle bulunan bu formülü iyi karşılamıştır⁴⁶. Ancak İnönü'nün partisi (CHP) "Kıbrıs'ın bağımsızlığı" fikrini benimsememekteydi⁴⁷.

C. ANTLAŞMALARIN İÇERİĞİ ve HUKUKİ NİTELİĞİ

1. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma

Zürih Antlaşmasıyla belirlenen Anayasanın temel maddeleri, iki toplumun eşitliğine ve işbirliği yapma esasına dayanır. Adadaki iki toplum, eşit statüde iki kurucu ortak olmuşlardır⁴⁸.

Zürih ve Londra anlaşmalarına göre; Kıbrıs Devleti başkanlık rejimiyle yönetilecek bir cumhuriyettir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı Türk olacaktır (m. 5). Yürütme yetkisi başkan ve başkan yardımcılara aittir. Bakanlar Kurulu, 7 Rum, 3 Türk üyeden oluşacak ve Dışişleri, Maliye ve Savunma Bakanlıklarından birisi mutlaka bir Türk bakana verilecektir. Başkan ve başkan yardımcısı, kendi toplumuna ait bakanları ayrı ayrı seçer⁴⁹.

Yasama yetkisi Temsilciler Meclisine aittir ve Temsilciler Meclisinin, % 70'i Rum, % 30'u Türk üyelerden oluşur (m. 6). Cemaat meclislerinin yetki alanı dışında kalan tüm konularda, bu meclis yetkilidir. Mecliste, kararlar hazır bulunan üyelerin çoğunluğu ile alınır; ancak önemli konularda Türk üyelerin ayrı oy çoğunluğu gerekli olacaktır. Başkan ve yardımcısının Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte taraf oldukları uluslararası teşkilatlara ve

⁴⁶ Armaoğlu, s. 528.

⁴⁷ CHP'nin Antlaşmalar ile ilgili eleştirileri şöyledir: 1. Taksim tezi Türkiye'nin son fedakârlığıdır ve 16 Haziran 1958'de son çare olarak kabul edilen taksim tezinin milletçe benimsenmesinden sonra, hükümetin kendiliğinden prensip değiştirmesi yanlıştır. 2. Antlaşma hükümleri iyice incelendiğinde, taksime yönelik açık kapı bırakılmamıştır, ancak enosis hukuken engellenmiş olsa da fiilen bertaraf edilememiştir. 3. İki toplumun birlikte yaşamasını sağlayacak olan anayasa hükümleri muğlaktır. 4. Türkiye'nin adadaki Türk Cemaatlerine ekonomik her türlü yardımı yapabileceği, antlaşmalarda gerektiği şekilde açıkça belirtilmemiştir (Armaoğlu, s. 532-535).

⁴⁸ Toluner, s. 79.

⁴⁹ Fırat, s. 59-60; Toluner, s. 79; Özarlan, s. 45.

ittifak paktlarına Kıbrıs Cumhuriyeti'nin katılması durumu hariç olmak üzere, dışişleri, savunma ve güvenlik konularındaki meclis kararlarına karşı, bireysel veya ortak veto hakkı olacaktır (m. 8)⁵⁰.

Burada önemli olan nokta, Cumhurbaşkanı'nın, yardımcısının ve temsilciler meclisi üyelerinin kendi toplum üyelerince seçilmesidir. Böylece Kıbrıslı Rumlara, yetkilileri tek başlarına seçme imkânı tanınmamıştır.

Her iki toplumun kendi iç işlerine bakacak birer Cemaat Meclisi olacaktır. Cemaat meclisleri, Türk ve Rum toplumlarının kendi üyeleri arasından seçilir. Cemaat meclisleri, kendi toplumlarıyla ilgili olmak şartıyla, dini konularda, eğitim konusunda, kişi statüsünde ve bunlarla ilgili konularda olan davalara bakacak mahkemelerin oluşumunda, kendi toplum belediyelerini denetleme konusunda, kendi toplum üyelerine kişisel vergi, resim koyma konusunda yasama yetkisine sahiptir. Ayrıca toplum meclislerinde kabul edilen yasalara karşı, Cumhurbaşkanı ve yardımcısının veto yetkisi yoktur, sadece geri gönderme hakkı vardır (m. 10)⁵¹.

Cumhuriyet Ordusu % 60 Rum, % 40 Türk ve memur kadroları % 70 Rum, % 30 Türk olmak üzere, her iki toplum fertlerinden oluşacaktır (m. 14). İç güvenliği, polis ve jandarma sağlayacaktır. Ceza davalarında mahkeme heyeti suçlunun ait olduğu toplumun yargıçlarından oluşacaktır⁵². Adli teşkilatın en üst organı olacak olan Yüksek Adalet Mahkemesi, iki Rum, bir Türk ve bir tarafsız üyeden oluşacak ve mahkeme başkanı tarafsız üye olacaktır (m. 16). Bu mahkeme cemaat meclislerinin yetkisi dışındaki bütün davalarda görevli olacaktır⁵³. Beş büyük şehirde Türk toplumuna ayrı beledi-

⁵⁰ Örneğin, Kıbrıs Temsilciler Meclisi veya Hükümeti, Türkiye aleyhine bir karar alırsa, bir Türk olan Cumhurbaşkanı Yardımcısı böyle bir kararı her zaman veto edebilecek ve böylelikle bu karar hükümsüz kalacaktır (**Eroğlu**, s. 32); **Fırat**, s. 60-61; **Toluner**, s. 79; **Özarlan**, s. 46.

⁵¹ **Özarlan**, s. 46; **Fırat**, s. 60.

⁵² Alt mahkemeler, davalının ve davacının aynı toplumun üyesi olması halinde bu davalara bakan mahkemelerdir. Bu davalara sadece aynı topluma mensup olan hâkimler bakar (**Toluner**, s. 84).

⁵³ Bu mahkemenin ilk tarafsız yargıcı Alman Anayasa Hukuku Profesörü Ernest Forsthoff olmuştur. Yardımcı ise Christian Heinze idi. Ne var ki Rumlar bu tarafsız yargıcın verdiği adil kararlardan rahatsızlık duyduklarından, uyguladıkları tehdit, baskı ve yıldırma kampanyası sonucu Forsthoff ve yardımcısının istifa edip adadan ayrılmasına neden olmuşlardı (**İsmail**, s. 41-43).

yeler kurma hakkı tanınacaktır (m. 20). Resmi dil Türkçe ve Rumca olacaktır. Resmi belgeler her iki dilde hazırlanacak ve yayınlanacaktır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tarafsız renk ve biçime sahip bir bayrağı olacaktır (m 2-3). Her iki anavatan kendi toplumlarına eğitim ve kültürel alanlarda mali yardımda bulunabilecektir. 19. maddeye göre, tarım reformu yapılırken kamulaştırılan bir arazi, sadece malı kamulaştırılan kimsenin mensup olduğu toplum mensuplarına dağıtılabılır (m. 19)⁵⁴.

Temel Antlaşmada ayrıca, yeni devletin anayasasında garanti ve ittifak antlaşmalarının da yer alacağı, enosis ve taksimın yasaklanacağı (m. 22), İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'ye, konusu ne olursa olsun yapılacak her antlaşmada "en çok gözetilen ulus" hakkının tanınacağı düzenlenmiştir. Antlaşmanın 26. maddesine göre yeni devlet, antlaşmaların imzalanmasından itibaren en geç 3 ay içinde kurulacaktır. Ayrıca bu antlaşmanın hükümleri, Kıbrıs Anayasasının temel maddeleri olarak kabul edilecektir⁵⁵.

2. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulmasına Dair Antlaşma

Antlaşma; Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında imzalanmıştır. Antlaşmanın 1. maddesinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sınırları çizilmiştir. Buna göre; Kıbrıs, Akrotiri (Agratur) Egemen Üs Bölgesi ve Dhekelia (Dikelya) Egemen Üs Bölgesi⁵⁶ hariç, Kıbrıs adasından ve kıyı bölgesindeki diğer adalardan meydana gelir⁵⁷.

⁵⁴ Bu maddeyle, toprak üzerindeki özel mülkiyet dağılımının, bir toplum aleyhine değiştirilmesi önlenmek istenmiştir (Toluner, s. 83); Özersay, s. 15-17; Fırat, s. 61.

⁵⁵ Özersay, s. 17; Fırat, s. 62; Özarlan, s. 48.

⁵⁶ Kıbrıs Cumhuriyeti kurulurken İngiltere de birtakım olanaklar elde etmiştir. Bu, İngiltere'nin 17 Şubat 1959'da ilan ettiği Bildirinin Londra'da kabul edilmesiyle olmuştur. Buna göre Ağrotur, Piskobu, Paramal, Dikelya, Pergama, Ay Nikola ve Ksilofago bölgelerinde İngiltere tam egemen olacaktır. Bu bölgeler arasında personel ve her türlü malzemenin nakli için yol, liman ve diğer kolaylıkları serbestçe kullanabilecektir. Bu arada Mağusa'daki limandan ve her türlü su, telefon, telgraf, elektrik vb. hizmetlerinden yararlanabilecek, askerlerin eğitimi için tesbit edilen bazı yerleri kullanabilecek, Lefkoşa havaalanını, meydanını veya meydana bağlı gerekli tüm bina ve kolaylıkları kullanabilecek, İngiliz askeri uçaklarının barış ve savaşta hareketi için hava trafiği üzerinde sınırsız uçabilecek, üsleri ve tesisleri teknik bakımdan geliştirmek için yeni bölgeleri ve hakları Kıbrıs Cumhuriyeti ile görüşükten sonra elde edebilecektir. Bu anlaşma ile İngiltere, 31 yerde çeşitli "bölgelere ve tesislere" sahip olurken, 11 yerde de eğitim ve atış sahalarına sahip olacaktır. Bugün adadaki İngiliz askeri varlığı ve Dikelya ile

Bu antlaşmayla Kıbrıs Devleti, askeri üslerin güvenliği ve etkin işlerlik sağlanması için, İngiltere'yle tam bir işbirliği yapmak konusunda yükümlülük altına girmiştir (m. 2). Ayrıca antlaşmanın bütün tarafları, Kıbrıs'ın ortaklaşa savunulması konusunda işbirliği yapmakla mükellef kılınmıştır (m. 3). Kıbrıs Devleti, yetkisi altındaki herkese AİHS çerçevesinde insan haklarını ve temel hürriyetleri sağlamak zorundadır (m. 5). Bu antlaşmayla Kıbrıs'ta bulunan İngiliz üstlerinin, İngiltere'nin egemenliğinde kalması tescil edilmiş ve Kıbrıs Devleti'nin İngiltere'nin ardılı olduğu hükme bağlanmıştır⁵⁸.

3. Garanti Antlaşması

Garanti Antlaşması, Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında imzalanmıştır. Bu antlaşma, Kıbrıs sorununa getirilen çözümün en önemli unsurudur ve Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının temel maddelerinin uluslararası niteliğini teyit etmiştir. Antlaşmanın temel amacı, Kıbrıs'ın herhangi bir devletle birleşmesini engellemektir. Taraflar, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının temel maddeleriyle kurulan bağımsızlığı, ülke bütünlüğünü ve güvenliğini, ortak çıkarlarının bir gereği olarak kabul etmişlerdir. Ayrıca Anayasa ile oluşturulan bu düzene uyulmasını sağlamak için, işbirliği yapmak istediklerini beyan etmişlerdir⁵⁹.

Garanti Antlaşması'nın 1. maddesine göre; Kıbrıs Cumhuriyeti, tümüyle veya bir bölümüyle herhangi bir devlet ile hiçbir şekilde siyasi veya ekonomik bütünleşmeye girmeyeceğini taahhüt eder. Bu itibarla, herhangi bir diğer devletle birleşmeyi veya adanın taksimini doğrudan doğruya veya dolayısıyla teşvik edecek her çeşit hareketi yasaklar. Buna göre adanın Yunanistan, Türkiye veya AB ile birleşmesi, mümkün değildir⁶⁰. İkinci

Ağrotur askeri üsleri bu antlaşma çerçevesinde faaliyet göstermektedir. Bu bölgeler "İngiliz Toprağı" sayıldığından, İngiltere idari bakımdan tam egemen durumdadırlar (Özersay, s. 34-35; Fırat, s. 63).

⁵⁷ Toluner, s. 74; Özarlan, s. 50.

⁵⁸ Özarlan, s. 50-51; Toluner, s. 75.

⁵⁹ Toluner, s. 78; Özersay, s. 17; Fırat, s. 62.

⁶⁰ Ayrıca Kıbrıs Anayasasının 50. maddesi de, Kıbrıs'ın sadece Türkiye ve Yunanistan'ın üye olduğu uluslararası kuruluşlara katılmasını mümkün görmektedir. Avrupa Birliğine Yunanistan tam üyedir, ancak Türkiye henüz tam üye değildir; bu yüzden Kıbrıs'ın AB'ye katılması Garanti Antlaşması ve Anayasa çerçevesince mümkün görünmemek-

maddeye göre ise; Yunanistan, Türkiye ve İngiltere, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bu anlaşmanın birinci maddesinde gösterilen yükümlülüklerini göz önüne alarak, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, güvenliğini ve aynı zamanda Anayasanın temel maddeleriyle kurulan düzenini tanırlar ve garanti ederler. Böylece bu üç garantör devlet, Kıbrıs'ın herhangi bir devletle birleşmesine veya adanın taksimini doğrudan ya da dolaylı olarak teşvik etmeye yönelik her türlü faaliyete yasak getirmek zorundadır. Bu madde, üç devletin kendi tezlerinden vazgeçmelerinin somutlaştırılmış halidir. Böylece "enosıs" ve "taksim" açıkça yasaklanmıştır. Bu üç garantör devlet, bu yükümleri hem birbirlerine karşı hem de Kıbrıs Cumhuriyeti'ne karşı yüklenmişlerdir⁶¹.

Antlaşmanın 3. maddesiyle Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan, "Kıbrıs Cumhuriyetinin Kurulmasına Dair Antlaşma" ile İngiltere'nin egemenliğine bırakılan bölgelerin bütünlüğüne saygı gösterme yükümü altına girmiştir ve antlaşmayla İngiltere'nin kendisine sağlanan haklarını kullanmasını da garanti etmişlerdir⁶².

Antlaşmanın 4. maddesine göre; üç garantör devlet öncelikle, antlaşma hükümlerine uyulması amacıyla gereken teşebbüs ve tedbirlere ilişkin birbirleriyle istişare etmek yükümlüdedirler. Ortak veya anlaşarak hareket etme imkanı yoksa, garanti veren her üç devletten her biri, bu antlaşmayla kurulan düzeni tekrar kurmak amacıyla harekete geçmek hakkını saklı tutar. Buna göre, istişare etme yükümlülüğü yerine getirildikten sonra her devlet, kendi değerlendirmesi ve iradesi gereği harekete geçebilir. Ancak bu harekete geçme hakkı, antlaşmayla kurulan düzenin yeniden sağlanmasıyla sınırlıdır⁶³.

Görüldüğü gibi Türkiye, 1974 Barış Harekâtını, işte bu anlaşmanın 4. maddesinin kendisine verdiği hakka dayanarak yapmıştır. Bu nedenledir ki, 1974 Barış Harekâtı uluslararası bir anlaşmadan doğan bir hakkın kullanılarak, o anlaşmanın yüklediği sorumluluğun yerine getirilmesidir. Bu

tedir (Arsava, A. Fusun; "Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Oral Sander'e Armağan, No: 1-4, 1996, s. 51).

⁶¹ Toluner, s. 89-90; Özersay, s. 18-19; Özarlan, s. 55-57; Arsava, s. 43-44.

⁶² Toluner, s. 90; Özersay, s. 21-22.

⁶³ Bu antlaşmayla hakkın kullanım amacı belirtilmiş, fakat sınırları çizilmemiştir. Ancak Garanti Antlaşmasıyla kurulan düzenin yeniden sağlanması amacıyla yapılan her hareketin meşru, hukuka uygun olduğu kabul edilir (Toluner, s. 76); Özarlan, s. 58.

yüzden, Rum-Yunan Yönetimi sürekli olarak garanti anlaşmasına saldırmakta ve bu hakkın korunması için ısrar edilmesi, en azından tek yanlı müdahale hakkından taviz verilmemesi halinde, olası bir anlaşmayı imzalamayacağını söylemektedir. Nitekim 1964 yılında Makarios, 1960 antlaşmalarının tek yanlı olarak feshedildiğini açıklamıştır. Bunun üzerine Türkiye başvuruda bulunmuştur. 4 Mart 1964 tarihli karardan sonra, adada BM Barış gücü ordusu kurulması kararlaştırılmıştır⁶⁴.

4. İttifak Antlaşması

İttifak Antlaşması, Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanmıştır. Bu antlaşmaya İngiltere taraf olmamıştır. Garanti Antlaşmasının tamamlayıcısı niteliğindeki bu antlaşma, tarafların ortak savunmasını sağlamayı, Kıbrıs'ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü korumaya yönelik kolektif bir işbirliğini öngörmektedir⁶⁵.

İttifak Antlaşmasının 1. maddesine göre; taraflar ortak savunmaları için işbirliği yapacaklardır. Taraflar, savunma dolayısıyla ortaya çıkan sorunlarda birbirlerine danışmakla mükellefirlir. 2. maddeye göre; taraflar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına veya toprak bütünlüğüne karşı doğrudan veya dolaylı yönetilen herhangi bir saldırıya, birlikte karşı koymakla yükümlüdürler⁶⁶.

3. maddeye göre; taraflar, bu ittifakın amaçları bakımından ve yukarıda belirtilen amaca erişmek için Kıbrıs Cumhuriyeti topraklarında bir "üçlü karargâh" kuracaklar. Üçlü, karargâha katılacak Yunan askerlerinin sayısı 950; Türk askerlerinin sayısı ise 650 olacaktır. Buna paralel olarak ise, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı ve yardımcısı anlaşarak Yunan ve Türk Hükümetlerinden birliklerini arttırmayı ve azaltmayı isteyebilirler.

⁶⁴ **Hasgüler**, Mehmet/**Uludağ**, Mehmet; Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler, Ankara-2004, s. 161-162; Garanti Antlaşması'nın BM Şartı ile çeliştiği söylenebilir; çünkü BM sisteminde devletlerin egemenliği ve karşılıklı olarak birbirlerinin içişlerine karışmama ilkesi esas olarak kabul edilmiş ve BM Şartında bu ilkenin istisnaları olabileceğine dahi değinilmemiştir. Bu yüzden, Türk Dışişleri Bakanlığı çevrelerinde her zaman bir zafer olarak gösterilen Londra ve Zürih Antlaşmaları, aslında uygulanabilir olmayan metinlerdir (**Hasgüler/Uludağ**, s. 161).

⁶⁵ Kıbrıs'taki egemen üs bölgeleri bu antlaşma kapsamı dışındadır.; **Toluner**, s. 75; **Arsava**, s. 47.

⁶⁶ **Toluner**, s. 76; **Özersay**, s. 31; **Özarlan**, s. 52.

Yunan ve Türk birliklerindeki subaylar Kıbrıs Ordusunun eğitimi işini de yapacaktır. Üçlü Karargâh'ın komutanlığı, Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs Cumhurbaşkanı ile Yardımcısının atayacakları Kıbrıslı, Yunan ve Türk generaller tarafından birer sene süreyle dönüşümlü olarak yapılacaktır. Ayrıca 2 numaralı ek protokole göre; Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye Dışişleri Bakanlarından oluşan ortak bir komite, ittifakın en üst siyasi organı olacak ve üç bağlaşıklık ülkenin hükümetlerinin sunacakları ittifakı ilgilendiren sorunları inceleyeceklerdir. Buna göre, komite kararı olmaksızın Kıbrıs'a yerleştirilen Türk ve Yunan birliklerinin harekete geçmesi mümkün değildir⁶⁷.

İttifak Antlaşmasına taraf olan üç devlet, savunma konusunda işbirliğiyle yükümlüdür, ancak Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs'ın bağımsızlığına ve ülke bütünlüğüne karşı yöneltilen saldırılara karşı koymakla da yükümlüdür. Yükümlülük, karşılıklık esasına tabi değildir; yani Kıbrıs Devleti, Yunanistan veya Türkiye'ye yönelecek bir saldırıya karşı koymakla yükümlü değildir. Bu yüküm, tarafların gereken ölçü ve biçimde harekete geçmesini ifade eder. Bu antlaşmanın en önemli özelliği, antlaşmanın, üç taraf devlet dışında kalan devletlerden gelecek saldırılara yönelik olmasıdır. İttifaka üye devletlerden gelecek bir saldırı karşısında bu antlaşmanın hükümleri uygulanmaz; bu durumda Garanti Antlaşması uygulama alanı bulur⁶⁸.

Lefkoşa'da 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmaları, Türkiye'ye Garantör devlet olma hakkını ve Kıbrıs'ta süresiz asker bulundurma hakkını kazandırmıştır. Bu haklar Türkiye'ye Kıbrıs üzerinde söz hakkı ve Kıbrıs'ın geleceğinde belirleyici olma olanağı vermiş, Kıbrıs'ın statüsünün Türkiye ve kurucu ortak Kıbrıs Türk halkı aleyhine değiştirilmesini yasaklamıştır. Bunu da Garanti hakkı ve 1960 Garanti Sistemi sağlamıştır⁶⁹.

⁶⁷ **Fırat**, s. 63; **Özersay**, s. 31-32; **Toluner**, s. 76.

⁶⁸ **Toluner**, s. 75; **Özarlan**, s. 54; **Özersay**, s. 32; **Arsava**, s. 47.

⁶⁹ Garanti Antlaşması meselenin temeli ve özüdür, kesinlikle vazgeçilmezdir. Çünkü "Garanti, Türkiye'nin biçimlendirdiği ve taraf olduğu Zürih ve Londra Antlaşmaları'nda önceden belirtilen bir takım esaslara saygı gösterilmesini sağlama hakkıdır." Oysa Türkiye'nin üye olmadığı AB'ne "Kıbrıs Devleti'nin üyeliği ve bunun "Annan Planı"nda da öngörülmesi, 1960 Garanti sisteminde düzenlenen yasağın kapsamından çıkartılması, yani ENOSIS yasağının ortadan kaldırılması demektir. Bu durumda Annan Belgesi'nde düzenlenen Garanti, gerçekte Türkiye'ye karşı bir Garanti'dir (**Toluner**, s. 86-89).

5. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Zürih ve Londra Antlaşmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu anayasa, uluslararasılaştırılmış bir anayasadır. Bu anayasanın temel esasları, “Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma” ile belirlenmiştir. Bu anayasa 199 maddeden oluşmuştur ve tarihteki en uzun anayasalardan birisidir. Bu anayasanın en önemli özelliği, birbirinden farklı çıkarları olan iki milletin varlığını tanıması ve nüfus bakımından az olan topluluğun (Türk toplumu) hükümet içindeki temsil yetkisini garanti etmesidir. Kıbrıs Devleti’nde iki ayrı toplum vardır, ancak tek bir vatandaşlık söz konusudur. Fakat vatandaşların bir topluluğa katılmaları veya mensubu olmaları zorunludur⁷⁰. “Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma”nın maddeleri ile Anayasanın maddeleri birbirine paralel olduğu için, daha önce ayrıntılı olarak anlattığımız maddeleri burada tekrarlamayacağız. Ancak Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’yla ilgili olarak şunu belirtmemiz gerekir ki, 180-182. maddeleriyle, Kıbrıs Cumhuriyeti’ni kuran antlaşmalar bütünü, Anayasanın içine dâhil edilmiş ve anayasal güvence altına alınmıştır. Böylece bu antlaşmalar, iç hukukun bir parçası haline getirilmiş ve anayasanın temel maddeleri olarak kabul edilmiştir, ayrıca bu maddelerin değiştirilemeyeceği de belirtilmiştir⁷¹.

D. ANLAŞMALARIN HUKUKİ GEÇERLİLİĞİNE YÖNELİK İDDİALAR

Rum tarafının ileri sürdüğü bu iddialar, “Enosis” tezinden feragat etmiş olmanın verdiği rahatsızlığın bir sonucudur. Anlaşmalara yönelik geçersizlik iddialarını şöyle sıralayabiliriz:

1. 1959-1960 Antlaşmalarının Zor Kullanılarak Kabul Ettirildiği İddiası

Uluslararası hukukta, antlaşmaların geçersizlik sebeplerinden biri irade sakatlığıdır ve zor kullanma da bir irade sakatlığı halidir. Kıbrıslı Rumlar, temsilcileri Makarios’a baskı yapıldığını iddia etmektedirler. Makarios da

⁷⁰ Sarıca/Teziç/Eskiyurt, s. 17-21; Özersay, s. 43-47; Özarlan, s. 59.

⁷¹ Toluner, s. 77; Özarlan, s. 71-72.

Kıbrıs Anayasasında yapmak istediği değişikliklere gerekçe olarak, kendine baskı yapıldığı için antlaşmaları kabul ettiğini ifade etmiştir. Ancak antlaşmaların bu sebeple geçersiz olduğunu ileri sürebilmek için, antlaşmaların imzalanması anında uluslararası hukuka göre devlet niteliği taşıyan iki tarafın varlığı gerekir. Oysa antlaşmalardan önce bir Kıbrıs Devleti'nin varlığından söz edemeyiz. Bu yüzden antlaşmalar yapıldığı tarihte, Rum ve Türk temsilcileri, ayrı ayrı kendi otoritelerine sahip bağımsız bir devlet temsilcisi değildiler. Ayrıca o dönemde Makarios, antlaşma hükümleri karşısında memnuniyetini ifade etmiş ve bu durum o tarihteki Yunan gazetelerinde yer almıştır⁷².

2. İttifak Antlaşmasının Esaslı İhlal Sebebiyle Feshi

Rumlar, 21 Aralık 1963'te Türklere karşı kitlesel saldırılarda bulunmaya başladılar. Bunun üzerine Türk askeri birlikleri, buldukları kamptan ayrılarak Türkleri korumak için Girne yolu üzerine mevzilendiler. Bu olay üzerine Makarios, Türk birliğinin ülkenin bütünlüğünü tehdit ettiğini, bunun da antlaşmanın açık bir ihlali olduğunu iddia etmiştir. Bu sebeple Makarios, 4 Nisan 1964'te İttifak Antlaşmasını Türkiye'yle olan ilişkiler bakımından feshettiğini ilan etmiştir. Ancak saldırıları başlatan Rumların, ihlal iddiasında bulunmaya hakları yoktur. Bu yüzden Türk birliklerinin yer değiştirmesi esaslı ihlal teşkil etmez, hatta bu yer değiştirme saldırıları engellemeye ve İttifak Antlaşması'nın amacı olan ülke bütünlüğünü korumaya yönelik olup, İttifak Antlaşmasına ve antlaşmalar bütününe ruhuna uygundur. Ayrıca İttifak Antlaşması, Kıbrıs Devleti'ne dıştan yapılan saldırıları engellemek amacıyla yapılmıştır. Diğer yandan, İttifak Antlaşması belirli bir süre için akdedilmemiştir ve taraflara fesih veya çekilme hakkı tanınmamıştır⁷³.

3. 1959-1960 Antlaşmaları'nın Birleşmiş Milletler Antlaşması'na Aykırı Olduğu İddiası

BM, üyelerinin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuştur (BM Antlaşması m. 2/1). Rumlar, Kıbrıs Devleti'nin yetkileri kısıtlanmış devlet statüsü-

⁷² Toluner, s. 127-132; Özarlan, s. 80-88; Bkz. Devlet temsilcilerinin baskıya maruz kalması (Sur, Melda; Uluslararası Hukukun Esasları, İstanbul-2010, s. 44).

⁷³ Toluner, s. 132-135; Özarlan, s. 88-93; Sarıca/Teziç/Eskiyurt, s. 45.

nün bu ilkeye aykırı olduğunu iddia etmektedirler. Kıbrıs Devleti'nin özel statülü ve yetkileri kısıtlanmış bir devlet olduğu açıktır; fakat bu durum BM üyesi devletler tarafından bilindiği halde, Kıbrıs'ın BM üyeliği sırasında herhangi bir itiraz ileri sürülmemiştir. Bu yüzden itiraz ileri sürmemiş olan üye devletler, Kıbrıs Devleti'nin BM açısından "devlet" niteliğini kabul etmişler ve bu özel statünün BM Antlaşmasına uygunluğunu tartışmak hakkını kaybetmişlerdir⁷⁴.

Rumların ileri sürdüğü diğer bir iddia da, Garanti Antlaşması'nın 4. maddesinde yer alan, garantör devletlere tanınan "harekete geçme hakkı" ile ilgilidir. Rumlar bu hakkın, BM Antlaşması'nın m. 2/4'te düzenlenen "kuvvet kullanma yasağı"na aykırılık teşkil ettiğini iddia etmektedirler. Ancak BM Antlaşmasının m. 2/4'te yer alan kuvvet kullanma yasağı, antlaşmalardan doğan kuvvet kullanma hakkını ortadan kaldırmaz. Kuvvet kullanma yasağı, devletlerin keyfi müdahalelerini yasaklamaktadır. Garanti Antlaşmasıyla tanınan harekete geçme hakkı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığını sağlamak amacıyla garantör devletlere tanınmıştır ve bu hak, Garanti Antlaşmasıyla tanındığı için uluslararası hukuka ve BM Antlaşmasına uygundur⁷⁵.

4. Emredici Hukuk Kurallarına (Jus Cogens) Aykırılık

Rumların ileri sürdüğü bu iddia da "harekete geçme hakkı" ile ilgilidir. İddiaya göre, harekete geçme hakkını, kuvvet kullanabilmeye imkân tanır bir şekilde yorumlamak ve bu şekilde kabul etmek, uluslararası emredici hukuk kurallarına aykırı antlaşma hükümlerinin batıl olacağını düzenleyen Viyana Sözleşmesi'nin 53. maddesinin ihlali anlamına gelmektedir. Ancak Kıbrıs Devleti, adada yaşayan iki toplumun rızasının, uluslararası yükümlülükle pekiştirilmesi sonucu ortaya çıkmış bir devlettir. Bu yüzden Garanti Antlaşmasıyla getirilen harekete geçme hakkı, iki toplumun rızasına dayanmaktadır. Uluslararası hukukta, devletin kendisinin taraf olduğu ve müdahale etme hakkını yasaklayan herhangi bir emredici hukuk kuralı yoktur. Böyle bir durumda imzacı devlet, kendine ait egemenlik yetkisi üzerinde, kendi iradesiyle kısıtlamaya gitmektedir. Dolayısıyla, tarafların iradeleri sonucunda ortaya çıkmış olan ve kendine has özellikler barındıran bu düzen

⁷⁴ Sarıca/Teziç/Eskiyurt, s. 47; Özarlan, s. 93-97; Sur, s. 173.

⁷⁵ Toluner, s. 135-139; Özarlan, s. 97-106; Sur, s. 174.

içinde, egemenlik haklarına yapılan kısıtlamalar sonucu ortaya çıkmış ve kabul edilmiş olan harekete geçme hakkının, uluslararası hukukta varlığı kabul edilmiş olan emredici hukuk kurallarına aykırı olduğunu iddia etmek mümkün olmamalıdır⁷⁶.

III. 1960'DAN GÜNÜMÜZE KIBRIS SORUNU

A. KIBRIS CUMHURİYETİ'Nİ SONA ERDİRME ÇABALARI

Kıbrıs sorunu, 1960 antlaşmalarıyla geçici olarak çözüme kavuştu, ancak Rumlar sorun çıkarmakta ve anayasayı tam olarak uygulamamakta kararlıydılar. Rum lideri Makarios, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Enosise giden yolda bir basamak olarak görmüş ve bu yönde çalışmalarına başlamıştır. Bu sebeple, 1960 Antlaşmalarını temelinden değiştirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmuştur⁷⁷.

Makarios'un kışkırtmaları kısa zamanda etkili olmuş ve adada Rum terörü giderek artmıştır. Öte yandan Rum yöneticileri de anayasa ihlalleriyle Türklerin haklarını çiğnemişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti, 1961 yılından itibaren Rumları, anayasa ihlalleri konusunda uyarmıştır. Bunun üzerine 30 Kasım 1963'te Makarios, ayrı Türk belediyelerinin kurulması, devlet görevlerine Türklerin %30 oranında alınması, Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto hakkını kullanması, Türk Cemaatine tanınan hakların sınırlandırılması gibi konuları içeren Kıbrıs Anayasası'nın 13 maddesinin değiştirilmesine yönelik teklifini Türk tarafına ve diğer garantör devletlere sunmuştur. Kıbrıslı Türkleri azınlık statüsüne düşüren bu teklif, Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından reddedilmiştir⁷⁸. Böylece Makarios, 3 yıllık uzlaşma ortamını yeniden soruna dönüştürmüştür. Anayasa tekliflerinin reddi üzerine Rumlar, Türklerin Kıbrıs'tan atılmasını ve yok edilmesini öngören "Akritas Planı"ni⁷⁹ uygulamaya koymuşlar ve 21 Aralık 1963'te tarihe "Kanlı Noel"

⁷⁶ Özarslan, s. 106-110; Sur, s. 45.

⁷⁷ Makarios, Cumhurbaşkanı seçildikten sonra yaptığı bir konuşmasında; "Rumlar, Antlaşmaların olumlu taraflarından yararlanacak, olumsuz yönlerini ise ortadan kaldıracaktır" diyerek asıl maksadını ortaya koymuştur (Gazioğlu, Ahmet; "Rum Mezalimi ve KKTC'ye Doğru", Türkler Ansiklopedisi, C. 19, Ankara-2002, s. 946).

⁷⁸ Toluner, s. 104-105; Fırat, s. 123-124; Eroğlu, s. 40.

⁷⁹ Bu plan, ani ve toplu bir saldırıyla Kıbrıslı Türklerin kökünü kazımaya yönelik etnik bir temizlik hareketini öngörmekteydi (Uzer/Cengiz, s. 67).

olarak geçecek olan soykırım hareketine başlamışlardır. Bunun üzerine Türkler yaşadıkları yerleri terk ederek, iletişim imkânlarından yoksun bir şekilde adanın %3'lük bir bölümünde yaşamak zorunda kalmışlardır. Ayrıca Kıbrıslı Türkler, devlet organlarından dışlanmış ve böylece “ortaklık cumhuriyeti” dağılmıştır. Lefkoşa, güvenliğin sağlanması amacıyla, 30 Aralık 1963 tarihinde “Yeşil Hat” denilen bir sınırla ikiye ayrılmıştır. Bu hat, Lefkoşa'nın Türk ve Rum kesimini ayıran, Lefkoşa'ya ikiye bölen, bu ara bölgeyi de İngiliz birliklerinin kontrolü altına sokan ve Rum saldırılarının durdurulduğu hattır. Bu hat, adada fiilen iki ayrı yönetimin kurulmasının başlangıcı olmuştur⁸⁰.

1 Ocak 1964 tarihinde Makarios, 1960 Antlaşmalarını tek taraflı olarak feshettiğini açıklamıştır. Bu açıklama Rumları, saldırılar konusunda cesaretlendirmiştir. Bu gelişmeler üstüne Türkiye, antlaşmaların çiğnendiği gerekçesiyle müdahaleye hazırlandı, fakat 5 Haziran 1964'te ABD Başkanı Johnson'dan mektup geldi. Türkiye açısından çok üzücü olan bu mektuptaki tehditler müdahaleyi durdurdu. Bu şekilde, 1960 Garanti sistemi işlemez hale getirilmiş oldu⁸¹.

Yoğun Rum saldırıları üzerine Türk Hükümeti 13 Şubat 1964 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine başvurmuştur. 15 Şubat 1964'te de İngiltere, adadaki tehlikeli duruma çözüme kavuşması için Güvenlik Konseyi'ne başvurmuştur. Güvenlik Konseyi 4 Mart 1964 tarihinde Kıbrıs'ta olayları önlemek amacıyla ve “Kıbrıs Hükümeti”nin onayıyla bir “Birleşmiş Milletler Barış Gücü” kurulması ve adaya gönderilmesi kararını almıştır (186 sayılı karar). Ancak bu kararda “Kıbrıs Hükümeti”nden şiddet ve kan dökülmesini önleyecek her türlü tedbirin alınması talep ediliyordu. Karardaki “Kıbrıs Hükümeti” ifadesi, daha sonra Rum yönetiminin “Yasal Kıbrıs

⁸⁰ Rum terörü, 24 Aralık 1963 tarihinde, 24 Türk'ün canını almıştır. Rum saldırıları kadın, çocuk demeden sürmüştü ve toplu ölümlerle neticelenmiştir. Rumlar adanın her tarafında Türklere yönelik saldırılara girişmiş ve Türkleri kendi bölgelerine hapsedmiştir. Bu olaylar sırasında binlerce Türk evini terk etmek zorunda kalmıştır. Bu olaylar sonucunda 99 Türk ölmüş, 470'i yaralanmış ve 154'ü kaybolmuştur. Adada bulunan ve garantör devlet sıfatındaki İngiliz birliklerinin olaylara seyirci kalması üzerine, Türk kesimi lideri Dr. Küçük, Başbakan İnönü'ye telgraf çekerek, Türkiye'nin garantör devlet sıfatını kullanmasını ve adaya müdahale etmesini istemiştir (**Toluner**, s. 106-107); **Uzer/Cengiz**, s. 35; **Fırat**, s. 125; **Özersay**, s. 72; **Özarlan**, s. 29.

⁸¹ **Hasgüler/Uludağ**, s. 162.

Hükümeti” olarak tanınmasını sağlamıştır. Bu karara Türkiye de olumlu oy verdiği için Batı, Kıbrıs Devleti’nin yasal temsilcisi olarak Kıbrıs Devleti’ni ele geçiren Rum yönetimini tanımıştır. Ayrıca bu kararda, BM Şartının 2. maddesinin 4. fıkrası saklı tutularak ifadesi yer almıştır; böylece tarafların kuvvet kullanmaktan kaçınmaları istenmektedir, yani Garanti Antlaşması etkisizleştirilmektedir⁸².

1964 yılı sonrasında, Yunanistan, adaya gizlice asker yığmaya başlamış ve iki toplum arasındaki bağlar iyice zayıflamıştır⁸³. Bu dönemde ABD ve BM, iki tarafa çözüm önerilerinde bulunmuştur⁸⁴. Adadaki dönüm noktalarından birisi de 15 Kasım 1967 tarihinde Grivas önderliğindeki Rum-Yunan ordusunun Geçitkale ve Boğaziçi köylerine yaptığı saldırı olmuştur. Bu saldırı üzerine Türk savaş uçakları saldırılan bölgelerde uçuşa başlamış, Türk donanması Kıbrıs’a doğru açılmıştır. 17 Kasım tarihinde TBMM saldırıların devam etmesi durumunda Yunanistan ile savaş kararı almıştır. Bu tepki üzerine Rumlar işgal ettikleri köylerden çekilmiş, Türk esirler serbest bırakılmış, Grivas adadan ayrılmış ve Yunanistan’ın gizlice adaya soktuğu askerlerden 12 bini geri döndürülmüştür. Rumların Geçitkale saldırılarının ardından, 28 Aralık 1967 tarihinde Geçici Türk Yönetimi ilân edilmiştir. Çünkü Kıbrıs Türkleri, Temsilciler Meclisi’nden de dışlanmışlardı. Geçici olmasının nedeni, yönetimin 16 Ağustos 1960 tarihli Anayasa bütün kurallarıyla uygulanınca idareyi bırakacak olmasıydı. Bir süre sonra Türk Yönetimi ismindeki “geçici” ifadesi kaldırılarak, “Türk Yönetimi” adını almıştır. Bu yapılanmayla Türk toplumunun yasama, yürütme ve yargı işleri düzenlenmiş ve federe bir devlet teşkilâtı kurulmuştur. Yönetimin başına ilk olarak

⁸² **Toluner**, s. 111-114; **Uzer/Cengiz**, s. 35-36; **Fırat**, s. 128; **Özersay**, s. 74-76; **Hasgüler/Uludağ**, s. 161.

⁸³ Bu dönemde, 103 köyden on binlerce Türk göç ederken 500’ün üzerinde şehit verilmiştir. 1964’ten itibaren Kıbrıs Türk halkı, devletin tüm organlarından dışlanmış ve ambar-goya maruz bırakılmıştır. Adadaki Türkler, ancak kendilerine ulaşabilen Kızılay yardımları ile ayakta kalabilmiştir. Türk milletvekilleri Meclis’e sokulmamış, Rumlar adada tek başlarına bir idare oluşturmuşlardır. Bu dönemde Rumlar, Rum Millî Muhafız Ordusu adı altında bir ordu da kurmuşlardır (**Toluner**, s. 231-234); **Sarıca/Teziç/Eskiyurt**, s. 91; **Fırat**, s. 138.

⁸⁴ Bunlardan biri, BM’in Kıbrıs konusundaki arabulucusu G. Plaza tarafından hazırlanan 4 Mart 1964 sunulan “Plaza Önerisi”dir. Plaza önerisi üzerine yapılan görüşmelerde Türkler ilk kez, 1960 antlaşmalarıyla kurulan düzene coğrafi bir temel sağlanması için resmi bir coğrafi federasyon önerisinde bulundu (**Özersay**, s. 84).

Dr. Fazıl Küçük getirilmiştir. 1973 yılında seçimler yapılarak yönetim yenilenmiş ve liderliğine de Rauf Denктаş geçmiştir⁸⁵.

B. TÜRKİYE'NİN 1974 MÜDAHALESİ

1967 yılında Yunanistan'da iktidarı ele geçiren Albaylar Cuntasına bağlı olarak 1974 yılında adayı oldubittiye getirip Yunanistan'a bağlamak üzere Cumhurbaşkanı Makarios'a karşı darbe düzenlenmiştir. Bu darbenin ardından, 15 Temmuz 1974'te Nikos Sampson iktidara gelmiştir⁸⁶. Adanın Yunanistan'a bağlanması demek olan bu durum karşısında Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyetini kuran anlaşmalara dayanarak ve garantörlük hakkının bir gereği olarak, 20 Temmuz 1974'te adaya müdahalede bulunmuştur⁸⁷. Türk birlikleri 22 Temmuz'da Girne'yi ele geçirmiş, ancak aynı akşam BM Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı ateşkes kararı üzerine, adada ilerleyişini durdurmuştur. Bu süre içinde Girne-Lefkoşa hattı birleştirilmiştir. Bu müdahalenin ardından, Yunan cuntası ve Sampson yönetimi sona ermiş, yerine Klerides geçmiştir. Adada Türk halkına karşı acımasız bir kıyım söz konusu olduğu için, Türkiye'nin adaya müdahalesi tamamen savunma ve barış için gerçekleştirilmiştir⁸⁸.

25-30 Temmuz tarihleri arasında yapılan, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Dışişleri Bakanlarının katıldığı 1. Cenevre Konferansı'nda, Türkiye'nin müdahalesinin Antlaşmalardan kaynaklandığı kabul edilmiştir. Bu konferansta, Kıbrıs'ta kurulan Özel Türk Yönetimi tanınmış ve Türk Silâhlı Kuvvetlerinin Kıbrıs'ta varlığı kabul edilmiştir. 30 Temmuz 1974

⁸⁵ **Toluner**, s. 240-242; **Sarıca/Teziç/Eskiyurt**, s. 157-161; **Fırat**, s. 223-227; **Uzer/Cengiz**, s. 40-42; **Eroğlu**, s. 43-44.

⁸⁶ Kıbrıs'ta yapılan bu darbe, açık olarak, Ada'ya Yunan müdahalesiydi. Adadaki anayasal düzen yıkılmış, gayrimeşru bir askerî yönetim işbaşına gelmişti. Böylece Londra ve Zürih Antlaşmaları ihlal edilmiş oluyordu. Dünya kamuoyu, Amerika Birleşik Devletleri haricinde bütün devletler, Kıbrıs'ta yeni yönetimi tanımadıklarını açıklamışlardır (**Toluner**, s. 259-268); **Sarıca/Teziç/Eskiyurt**, s. 152-156; **Fırat**, s. 228-229; **Özersay**, s. 92-93.

⁸⁷ Türkiye, öncelikle İngiltere'ye adaya birlikte müdahale etmeyi talep etmiş, ancak İngiltere, ortak müdahaleye yanaşmamıştır. İngiltere, Garanti Antlaşmasının kendisine müdahale hakkı vermediğini ve üslerin Türkiye tarafından bu amaçla kullanımının statüleriyle bağdaşmadığını savunmuştur (**Uzer/Cengiz**, s. 45); **Eroğlu**, s. 58; **Fırat**, s. 229.

⁸⁸ **Eroğlu**, s. 67-68; **Sarıca/Teziç/Eskiyurt**, s. 192-199; **Özarlan**, s. 30; **Uzer/Cengiz**, s. 46.

akşamı sona eren konferans, Türkiye'nin isteklerinin büyük bir kısmının kabul edilmesi ve bir protokol imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Üç ülkenin imzaladığı bu Protokolde, Londra ve Zürih Antlaşmalarının hala yürürlükte bulunduğu konusunda anlaşmaya varılmıştır. Ayrıca, Kıbrıs Rumları ve Türk birlikleri arasında bir güvenlik bölgesi oluşturulmasına, Rumların işgal ettikleri bölgelerden çekilmesine, karma köylerin güvenliğinin BM Barış Gücü tarafından korunmasına karar verildi. Cenevre Protokolünün en önemli hükümlerinden biri, Kıbrıs Cumhuriyetinde fiilen Türk ve Rum olmak üzere iki idarenin mevcut bulunduğunun taraflarca kabul edilmesidir⁸⁹. Böylece Kıbrıs'ta Türk Yönetiminin varlığı uluslararası bir belgeyle resmen tescil edilmiştir. Ancak, Birinci Cenevre konferansında öngörülen şartlar Rumlar ve Yunanlılar tarafından yerine getirilmemiştir. Rum ve Yunan askerleri Türk bölgelerinde kuşatmayı kaldırmamışlar, binlerce Türk'ü esir kamplarında tutmuşlar ve yer yer Türklere karşı toplu cinayetlerde bulunmuşlardır. Bu durum, Rumların ve Yunanlıların oyalama taktiği içinde olduklarını göstermekteydi⁹⁰.

8-12 Ağustos 1974'te, adada düzenin sağlanması amacıyla toplanılan 2. Cenevre Konferansı'ndan bir sonuç alınamaması üzerine, Türkiye, 14 Ağustos 1974'te Kıbrıs'a ikinci kez müdahale ederek, adanın kuzey kesimini Türklerin kontrolüne geçirmiş ve 16 Ağustos'ta da ateşkes ilan etmiştir. Böylece, Karpaz Yarımadası'nın doğu ucundan batıdaki Yeşilırmak'a kadar uzanan ve bugün Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin sınırlarını oluşturan hattın kuzeyi Türklerin eline geçmiştir. Bu müdahalenin amacı, Kıbrıs'ın bağımsızlığını güvence altına almak ve bölgede sürekli bir barışın gerçekleşmesini sağlamaktır. Bu müdahale, Kıbrıs sorunu ve Türk-Yunan ilişkileri yönünden bir dönüm noktasıdır⁹¹.

C. KTFD ve KKTC'nin KURULMASI

Türkiye'nin adaya müdahalesinden sonra, Kıbrıslı Türkler, anavatanın fiili ve etkin güvencesi altına girmişlerdir. Türklerin can güvenliğinin

⁸⁹ Toluner, s. 285-292; Sarıca/Teziç/Eskiyurt, s. 200-201; Eroğlu, s. 84-93.

⁹⁰ Sarıca/Teziç/Eskiyurt, s. 205-209; Özersay, s. 98; Uzer/Cengiz, s. 47; Özarlan, s. 30.

⁹¹ 2. harekât birincisinin aksine dünya kamuoyunda büyük tepkilere sebep olmuştur. ABD 1975 yılından itibaren Türkiye'ye silah ambargosu uygulamıştır (Eroğlu, s. 94-97); Özersay, s. 101-103; Hasgüler/Uludağ, s. 166-167.

yanında, iktisadi, siyasi ve kültürel güvenlikleri de sağlanmıştır. Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi, Kıbrıs Barış Harekâtından sonra ortaya çıkan bu yeni durumun hukukî olması için ve toplumda huzuru, düzeni sağlamak amacıyla 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devletini (KTFD) ilân etmiştir. Yeni devletin anayasası, Geçici Türk Yönetimi tarafından hazırlanmıştır. Bunun üzerine Rum tarafı, KTFD'nin ilanının, Kıbrıs'ın bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve 1960 antlaşmalarına aykırı olduğunu ileri sürmüştür. KTFD ilk olarak, 2 Mayıs 1975 tarihli yönetmeliğe dayanarak, iş gücü açığını kapatmak için Türkiye'den kırk bin göçmen getirtmiştir. Daha sonra adada BM aracılığıyla gerçekleşen, bir nüfus mübadelesi yapılmıştır. 2 Ağustos 1975 tarihinde yapılan anlaşmayla, adanın güneyinde yaşayan Türklerin kuzeye, kuzeyde yaşayan Rumların da güneye geçmesi sağlanmıştır. Bu mübadeleyle Kıbrıslı Türkler, tarihte ilk kez, bütün nüfuslarıyla birlikte, sınırları belli olan bir bölgede toplanma ve korunma imkânına sahip olmuşlardır. Nüfus aktarmasıyla güneyde esir olarak tutulan Türklerin özgür bölgeye geçmesi sağlanmış ve iki toplumlu, iki kesimli federal bir Cumhuriyetin temelleri oluşturulmuştur⁹².

1977-1983 yılları arasında iki toplum görüşmelerde bulunmuş, ancak bunlardan bir sonuç alınamamıştır. Türk tarafı; iki bölgeyi federal bir yapı kurulmasını ve TSK'nın Türklerin güvenliği açısından, adada kalmasına devam etmesini istiyordu. Enosise yol açacak her türlü çözüm yoluna da itiraz etmekteydi. Rum tarafı ise, Türklerin azınlık olduğunu ve self-determinasyon haklarının bulunmadığını ileri sürmekteydi. Rumlar uzlaşma, anlaşma yerine Birleşmiş Milletlere sık sık başvurarak, Türkler aleyhinde kararlar çıkarmak suretiyle adayı tekrar tümüyle Rum egemenliği altına sokma ve bu esnada aşırı derecede silahlanma yollarına başvurmuşlardır. 13 Mayıs 1983 tarihli bir BM kararında, Rumların adanın tamamında egemenlik hakkının olduğu ve işgalci güç olarak nitelendirilen Türk birliklerinin adadan çekilmesi ve KTFD'nin sona erdirilmesi gerektiği belirtilmiştir. KTFD ve Türkiye, bu kararı derhal reddetmiş ve KTFD meclisi, 17 Haziran 1983'te Kıbrıs Türklerinin self-determinasyon hakkının olduğunu ilan etmiştir⁹³.

⁹² **Keser**, Ulvi; "Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 12, İzmir-2006, s. 111-112; **Toluner**, s. 352-361; **Özersay**, s. 104; **Hasgüler/Uludağ**, s. 168-169.

⁹³ Self-determinasyon hakkı egemen ve bağımsız bir devleti parçalamak için kullanılamaz. Ancak BM genel kurulunun 1970 tarih ve 2625 sayılı kararında belirtildiği gibi insan haklarına saygılı, genel iradede tüm halkın hakça temsilini temin eden bir devleti

Federe Devlet statüsünün barış ve uzlaşma yolunu açmadığı, Rumların anlaşma niyeti taşımadıkları iyice anlaşılınca, BM kararının da etkisiyle, Türk tarafı 15 Kasım 1983'te elinde kalan tek seçeneği kullanmış ve self-determinasyon hakkını kullanarak, kuzeyde kendi özgür, bağımsız devletini kurmuş ve bunu tüm dünyaya ilân etmiştir. Böylece Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) kurulmuştur⁹⁴. KKTC'nin kurulmasıyla adadaki fiili durum hukukileşmiş oldu.

KKTC'nin kurulmasına ilk ve tek olumlu tepki Türkiye'den geldi ve Türkiye derhal KKTC'yi tanıdığını ilan etti. Buna karşılık bu durum, Yunanistan'la Kıbrıslı Rumlar tarafından yasa dışı ve kabul edilemez olarak nitelendirildi ve Yunanistan 16 Kasım 1983'te Türkiye'ye protesto notası verdi. Bu arada İngiltere de, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu BM Güvenlik Konseyi'ne taşımıştır. Güvenlik konseyi 18 Kasım 1983 tarihli 541 sayılı kararında; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanını hukukten geçersiz sayarak, bütün devletlerden bu yeni cumhuriyeti tanımalarını istemiştir⁹⁵.

KKTC'nin kurulmasının ardından Kıbrıslı iki toplum liderleri arasında sık sık müzakereler yapılmış, fakat hepsi sonuçsuz kalmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından üretilen birçok çözüm önerisi de her seferinde iki toplumdan birisi tarafından reddedilmiştir⁹⁶. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

yıkamak veya parçalamak için kullanılamayan bu hak, bu ilkeleri çiğneyen otoriteye karşı rahatlıkla kullanılabilir. Bugün Kıbrıs'ta self-determinasyon hakkı iki ayrı topluma, Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum topluluğuna geçmiştir. Aynı ayrı kullanılan self-determinasyon hakkından dolayı kuzeyde bütün unsurları ile bir bağımsız devlet, güneyde de ayrı bir devlet ortaya çıkmıştır (*Arsava*, s. 50).

⁹⁴ Oluşturulan KKTC Kurucu Meclisinin yaptığı çalışmalar sonucunda ortaya çıkan KKTC Anayasası, 5 Mayıs 1985'te referandumla kabul edildi ve 9 Haziran 1985'te yapılan seçimle Rauf Denktaş KKTC'nin ilk Cumhurbaşkanı oldu (*Özersay*, s. 113); *Hasgüler/ Uludağ*, s. 170; *Özarlan*, s. 33.

⁹⁵ *Doğan*, Nejat; "Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kararlarında Kıbrıs Sorunu", *Akdeniz Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 4, Antalya-2002, s. 90, *Hasgüler/Uludağ*, s. 170; *Sur*, s. 122.

⁹⁶ BM Genel Sekreteri CUELLAR tarafından hazırlanan ve 27 Aralık 1984'te taraflara sunulan "Ön Anlaşma Taslağı", Denktaş tarafından kabul edilmiş, ancak Rum lider Kyprianou tarafından reddedilmiştir. Bir başka çözüm önerisi de 29 Mart 1986'da sunulan "Taslak Çerçeve Anlaşması"dır. Bu öneri de yine Denktaş tarafından kabul edilmiş, ancak Kyprianou tarafından reddedilmiştir. CUELLAR, Temmuz 1990 ve Aralık 1991'de BM'ye iki adet rapor sunmuştur. Bu raporlarda, siyasi açıdan iki eşit

kuruluşundan itibaren uluslararası ambargoyla karşı karşıya kalmıştır. Yeni Türk Devleti, Türkiye dışında hiçbir devlet tarafından tanınmamakta ve ikili ilişkiler kuramamaktadır. Kıbrıs Türk kesimine siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda ambargo uygulanmaktadır. Bunlardan ilki AB Adalet Divanının (ATAD), 1994 yılında KKTC’de üretilen narenciye ve patates ürününün AB sınırları içine girişini yasaklayan bir karardır⁹⁷.

D. 1990 SONRASI KIBRIS SORUNU

1990’da, Kıbrıs sorununda tarafların sayısı artmıştır. 1990 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin adanın tamamını temsilen Avrupa Birliğine tam üyelik başvurusunda bulunması sonucunda Kıbrıs sorunu giderek daha karmaşık bir hale gelmiştir. Rum tarafı ideallerini dolaylı yoldan gerçekleştirmek için AB’ye başvurmuştur. AB, bu başvuruyu kabul etmiş ve 1995’te Kıbrıs’a adaylık statüsü vermiştir. 1997 yılında ise, AB Lüksemburg Zirvesinde, Rum tarafıyla müzakerelere başlanması kararı alınmıştır. Müzakereler, 31 Mart 1998’de fiilen başlamıştır. 2000-2001 yıllarında Avrupa Parlamentosunda görüşülüp kabul edilen Kıbrıs Raporlarında, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin (Rum tarafının) adayı bir bütün olarak temsil etme hakkına sahip tek devlet olduğu kabul edilmiştir. Bu raporda ayrıca, Kıbrıs’ın önemli topraklarınının 26 yıldır Türkiye tarafından işgal edildiği belirtilmekte ve Türkiye, işgalci devlet olarak nitelendirilmektedir. 1 Mayıs 2004’te de, Rum tarafı “Kıbrıs Cumhuriyeti” sıfatıyla, bütün adayı temsilen AB’ye üye olmuştur. Oysa Zürih, Londra ve Garanti antlaşmalarına göre Kıbrıs’ın, Türkiye ve Yunanistan’ın eşzamanlı olarak birlikte üye olmadığı bir birliğe katılması mümkün değildir⁹⁸.

1990 sonrası dönemde de BM, çalışmalarına devam etmiştir. BM Genel Sekreteri Gali, 1992’de “Fikirler Dizisi” teklifini ileri sürmüştür. Buna göre çözüm, iki tarafın siyasi eşitliğine dayanmalıydı ve bunu iki tarafın kabul

toplumun olduğu, bu eşitliğin sağlanabilmesi için kurulacak devlet organlarında her iki toplumunda temsil edilmesi gerektiği, Kıbrıs’ta iki toplumun egemenliği paylaşacağı ifade edilmiştir (Hasgüler/Uludağ, s. 171; Özarlan, s. 34).

⁹⁷ Özersay, s. 107.

⁹⁸ Nitekim uluslararası hukuk alanında tanınmış İngiliz hukukçu Prof. Mendelson, BM’ye bu konuda bir rapor sunmuştur. Bu rapora göre, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin AB’ye katılım başvurusu hukuk dışıdır (Uzer/Cengiz, s. 85); Hasgüler/Uludağ, s. 171; Doğan, s. 93; Özarlan, s. 35.

etmesi gerekiyordu. Bu teklife göre, Garanti ve İttifak Antlaşmaları geçerliliğini koruyacaktı ve herhangi bir ülkeyle kısmen veya tamamen birleşme veya taksim mümkün olmayacaktı. Ancak taraflarca kabul edilmeyen bu çözüm önerisinden de bir sonuç alınamadı⁹⁹.

6 Mart 1995 tarihi gerek Türkiye gerekse Kıbrıs için AB ile ilişkilerde bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü bu tarihte, Türkiye-AB ortaklık Konseyi toplantısında Gümrük Birliği kararı imzalanmıştır. AB, Türkiye'nin 1996 başından itibaren AB ile Gümrük Birliğine geçmesinin ön koşulu olarak, Rum kesimiyle AB arasında 1996 Hükümetlerarası Konferansının ardından başlayacak olan tam üyelik görüşmelerine itiraz etmemesini istemiş; Türkiye, önce bu konudaki talebi sözlü olarak onaylamış, ardından Kıbrıs konusunda resmi tutumu deklere eden bir bildirge yayınlamıştır¹⁰⁰. Bütün bunlara rağmen, siyasi açıdan birçok olumsuz özellik taşıyan Gümrük Birliği Antlaşması imzalanmıştır. Ayrıca bu antlaşmanın 16. maddesi uyarınca Türkiye'nin 2001 yılına kadar, GKRY ile ticaret antlaşması imzalamak durumunda olması, bir başka sakıncalı yön ortaya çıkarmıştır. Çünkü bu antlaşmayla Türkiye ilk defa, şimdiye kadar tanımadığı bir ülkeyi muhatap kabul etmiş oldu¹⁰¹.

E. KIBRIS SORUNUNDA ANNAN PLANI

Yapılan BM önerilerinin ardından artık Rum tarafı, Türk tarafıyla görüşme yapmayı istemiyordu. Bunun üzerine BM Genel Sekreteri Annan, iki tarafın liderlerine, yüz yüze görüşme çağrısı yaptı. Bunun üzerine yapılan 1997-2000 yılları arasındaki doğrudan ve dolaylı görüşmelerden de bir sonuç alınamadı. 2001 yılında Denktaş, Rum lider Klerides'e bir mektup yazarak görüşme teklifinde bulundu. Bu teklif üzerine Ocak 2002'de görüşmeler

⁹⁹ **Hasgüler/Uludağ**, s. 171; **Özarlan**, s. 35.

¹⁰⁰ Söz konusu bildirgede Türkiye şu görüşleri dile getirmiştir: "Bir çözüm olsa bile, Kıbrıs Türkiye'den önce AB'ye giremez. Çünkü bu, Türkiye ile Yunanistan arasındaki hassas dengeyi bozacaktır. Türkiye 1960 Antlaşmaları ve bunlardan doğan haklarını saklı tutmaktadır. Ayrıca içinde Yunanistan'ın bulunduğu AB, Kıbrıs sorununun çözüm yeri değildir. Buna rağmen GKRY'nin AB üyeliği ileri götürülürse, Türkiye'de KKTC ile benzeri bir bütünleşmeye gitmek durumunda kalacaktır" (**Demir**, Nesrin; "Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 15, S. 1, Elazığ-2005, s. 359).

¹⁰¹ **Demir**, s. 358-359.

başladı ve Annan tarafından hazırlanan kapsamlı çözüm planıyla görüşmeler sonuçlandı¹⁰². Annan planı, bugüne kadar ortaya konan en kapsamlı çözüm planıdır. Bu planda, doğrudan kurulacak devletin esaslarını oluşturan kuralar ve anayasası yer alıyordu¹⁰³. Kıbrıs Türk Kurucu Devleti'nin Anayasasının 1. maddesinde, “Kıbrıs Türk Devleti, Birleşik Kıbrıs Cumhuriyetinin, siyasi eşitlik, iki kesimlilik ve eşit statü temeline dayalı iki Kurucu Devlettenden biridir. Kıbrıslı Türklerin ayrı kimliğini ve iki bölgeyi bir ortaklık içindeki eşit siyasi statüyü temsil eder.” denmektedir. Ancak bu belge, 1960 sisteminin çok gerisinde kalmaktadır. Belgenin kabulü, Rum Yönetiminin Kıbrıs'ın meşru yönetimi olarak tanınmasına neden olacaktır, bu da Türklerin azınlık durumuna düşmesi demektir¹⁰⁴.

Annan Planı, temel yapısı ve felsefesi itibarıyla fiilen yıkılmış olan ve sadece GKRY'nin temsil ettiği “Kıbrıs Cumhuriyeti”nin devam ettiği öngörüsüyle hazırlanmış ve meseleye Anayasal bir sorun olarak yaklaşmıştır. Annan Planı, özünde ve ruhunda Türk tarafının beklentilerini karşılamakta, buna karşılık Rum-Yunan ikilisinin hedeflerini yeni bir hukuki ve siyasi zemine oturtmaktadır. Annan Planında, Türk tarafı için vazgeçilmez

¹⁰² **Denktaş**, Rauf; Letter Sent to the UNSG Annan on 12 November 2001 by the President of the TRNC, H.E. Rauf Denktaş Regarding the Basic Parameters of a Possible Settlement in Cyprus, Circulated as a UN General Assembly and Security Council Document, http://www.mfa.gov.tr/letter-send-to-the-ungs-annan-on-12-november-2001-by-the-president-of-the-trnc_-h_e_-rauf-r_-denktas-regarding-the-basis.en.mfa, (18.10.2011).

¹⁰³ Annan Planı, ana metine bağlı birinci ek, Kuruluş Antlaşması, 10 ek ile bu eklere bağlı 43 ilaveden oluşan oldukça kapsamlı bir bütündür. Kuruluş Antlaşması ile eklerinde: Kıbrıs'ın, bir ortak devlet ile iki eşit devletten oluşan ve feshedilemez bir ortaklık olduğu, Kuruluş, Garanti ve İttifak anlaşmalarının yürürlükte kalacağı ve bunlara ilişkin ek protokollerin ve Avrupa Birliği'ne Katılım Antlaşmasının imzalanıp onaylanacağı, parça devletlerin eşit statüde olacağı, tek bir Kıbrıs vatandaşı olacağı ve bu yurttaşlığın ortak devletçe verileceği, adanın askerden ve silahtan arındırılacağı, anlaşmanın uygulamasını takip etmek üzere yeni bir Birleşmiş Milletler Barış Gücünün konuşlanması, milliyet, yeniden yerleşme ve Gayrimenkul Kurullarının kurulacağı ile ilgili hükümler yer alıyordu (TC Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, “Annan Planı ile Kurulması Öngörülen Kıbrıs Türk Kurucu Devleti'nin Anayasası”, http://www.mfa.gov.tr/annan-planii-ile-kurulmasi-ongorulen-kibris-turk-kurucu-devleti_nin-anayasasi.tr.mfa, 17.10.2011).

¹⁰⁴ TC Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, “Annan Planı ile Kurulması Öngörülen Kıbrıs Türk Kurucu Devleti'nin Anayasası”, http://www.mfa.gov.tr/annan-planii-ile-kurulmasi-ongorulen-kibris-turk-kurucu-devleti_nin-anayasasi.tr.mfa, (17.10.2011).

ve varlık temeli olan egemenlik hakkı kabul edilmemiştir. Annan Belgesi'nin dayandırıldığı söz konusu anlayışın temelinde BM Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarihli 186 sayılı kararı vardır. Annan Planında yetki paylaşımıyla ilgili düzenlemeler, "basit federal sisteme" dayalı bir federal yapı oluşturulmasını öngörmektedir. Özellikle alt ve üst meclislerden oluşan yasama organı bu anlayışı açıkça ortaya koymaktadır. Yetkilerin toplandığı alt mecliste nüfus esasına dayalı oluşum sonucu basit çoğunlukla alınacak kararlar Rumların ağırlığını ve hâkimiyetini getirmektedir¹⁰⁵.

Planda önemli olan bir nokta da Kıbrıs Türklerinin statüsünün açıklığa kavuşturulmamış olmasıdır. Annan Planında ortaya konan bu yaklaşım ile Kıbrıs Türk Halkı, halk olmanın kendisine sağladığı imtiyazları ve hakları yitirmektedir. Annan Planında, Türk tarafının hayati önem verdiği ve olmazsa olmazları arasında yer alan iki kesimlilik ve iki halklılık ortadan kaldırılmaktadır. Böylece Planda, Zürih, Londra ve Lefkoşa Antlaşmaları'nın kurduğu yapı ve iki halkın ya da "iki toplumun" varlığı reddedilmiş olmaktadır. Ayrıca planda öngörülen mülkiyet düzenlemesi ve AB normları ile ilgili yaklaşımlar, "Kıbrıs Türk Devleti"ne bırakılacak bölgeye, belirlenen süreler içinde ve oranlarda yerleştirilecek önemli sayıdaki Rum nüfusu ve toprak tavizleri gibi hususların düzenleniş biçimi, iki kesimliliği ve iki halklılığı ortadan kaldırması yanında Kıbrıs Türk halkının önemli bir bölümünü göçe zorlamaktadır¹⁰⁶.

¹⁰⁵ **Bulunç**, Ahmet Zeki; "Kıbrıs Politikasının Annan Belgesi ile Başlayan Kırılma Noktaları", Akademik Bakış, C. 1, S. 1, Ankara-2007, s. 85-86.

¹⁰⁶ Annan Planının sakıncalarını 6 maddede toplayabiliriz: 1) Türk tarafı AB içinde "ayrı ve tamamen bağımsız bir siyasi kimlikle yer almamaktadır". Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak AB içinde bulunacaklardır. 2) Uzun vadede ada, "Rum çoğunluğun idare ettiği bir yapıya" kaçınılmaz olarak ulaşacaktır. 3) Uzun dönemde ayrı bölgeler kaybolacak, adada bir bütünlük olacaktır. Bu bütünlüğe de doğal olarak Rum çoğunluk egemen olacaktır. 4) Uzun vadede Türk askerleri, hangi güvence verilirse verilsin, adadan tamamen ayrılmak zorunda bırakılacaklardır. 5) Türkiye'ye ve Kıbrıs Türklerine tanınan bazı özel haklar, AB, geleceğin Avrupa Birleşik Devletleri olma yolunda, tek anayasaya doğru ilerledikçe, bu özel statüler, kaçınılmaz olarak ortadan kalkacaktır.

Türkiye de AB dışında olduğu için, "artık, AB'nin iç meselesi olan Kıbrıs meselesine, ancak uzaktan bakmakla yetinecektir". Fiili olarak müdahale edemeyecektir, ederse, AB'ye saldırmış sayılacaklar. 6) KKTC vatandaşlarının sahip olduğu taşınmaz mallar konusunda Avrupa'daki mahkemelerin alacakları kararlar esas olacaktır. Türkler, evlerini ve arazilerini, Rumlara vermeye mecbur bırakılacaklardır. Can ve mal güvenliğinin

11 Kasım 2002, 10 Aralık 2002, 26 Şubat 2003, 29 Mart 2004 ve 31 Mart 2004'te beş kez değişikliğe uğrayan Annan Planı, 24 Nisan 2004'te adanın her iki tarafında ayrı ayrı referanduma sunulmuştur. Kıbrıslı Türklerin %64,9'u evet, Rumların %75,8'i hayır oyu kullanmıştır, bu yüzden plan hukuken geçersiz hale gelmiş ve uygulanamamıştır. Bu sonuç, Rum yönetiminin adanın kuzeyini temsil edemeyeceğini ortaya koymuş ve Türklere yöneltilen “uzlaşmaz, çözüm istemez” suçlamalarını da ortadan kaldırmıştır. Ayrıca Türk tarafı “evet” oyu verdiği halde cezalandırılan taraf olmuştur ve “hayır” oyuna rağmen Rumlar, 1 Mayıs 2004'te bütün adayı temsilen AB'ye üye olmuş, hedeflerine ulaşmıştır¹⁰⁷.

IV. KIBRIS SORUNUNDA YAŞANAN SON GELİŞMELER

Annan planının reddedilmesinden sonra Türkiye, Kıbrıs'la ilgili yeni adımlar atmıştır. Aynı şekilde AB dönem başkanlarından da çözüm için bazı öneriler getirilmiş, ancak bunlardan da bir sonuç almamıştır. Bunun üzerine AB üyesi ülkeler, Türkiye'nin 2005'te müzakerelere başlayabilmesi için “ortak tutum belgesi” adı altında bir metin hazırladılar. Bu belgeye göre, kısa vadede Türkiye Cumhuriyeti Kıbrıs'taki stratejik varlığını, orta vadede de adadaki Türk varlığını ortadan kaldıracaktır. Ancak Türk hükümeti bu belgeyi imzalamamıştır. Bunun üzerine AB Dışişleri Bakanları tarafından alınan 11 Aralık 2006 tarihli bir kararla, Gümrük Birliği ile ilgili sekiz başlıkta, Türkiye'yle devam eden AB'ye üyelik müzakereleri dondurulmuştur¹⁰⁸.

21 Mart 2008'de Talat ve Hristofyas, Kıbrıs sorununda gelinen aşamayı görüşmek üzere bir araya gelmişlerdir. Bu görüşmeden sonra Lokmacı Kapısı, karşılıklı geçişlere açılmış ve iki taraf arasında 21 Mart süreci başlamıştır. Bu süreçte çeşitli çalışma komisyonları kurulmuştur. Daha sonra bu süreçte meydana gelen gelişmeleri görüşmek üzere, 23 Mayıs 2008'de Talat ve Hristofyas, Ara Bölge'de bir araya gelmişlerdir. Görüşme sonrasında yapılan “ortak açıklamada” iki liderin siyasi eşitliğe dayalı iki bölgeyi, iki

den yoksun kalacaklardır. Türkiye'nin de bu sakıncalar karşısında, alabileceği “hiçbir fiili önlem” bulunmayacaktır (**Buluç**, s. 86); **Hasgüler/Uludağ**, s. 171; **Demir**, s. 364-365.

¹⁰⁷ **Buluç**, s. 86; **Özarlan**, s. 37.

¹⁰⁸ **Özarlan**, s. 38.

toplumlu federasyona bağlılıklarını yeniden teyit edilmiş, ortaklığın, eşit statüdeki Türk ve Rum kurucu devletlerinden oluşan, tek uluslararası kimlikli, federal bir hükümete sahip olması konusunda hemfikir oldukları belirtilmiştir¹⁰⁹.

Kıbrıs sorununa çözüm bulunmaya çalışılırken, bir yandan da Rumlar anlaşmalarla Doğu Akdeniz'i ele geçirme planları yapmaya başlamıştır. Böylece soruna bir de Akdeniz'in egemenliği, münhasır ekonomik bölge, petrol arama gibi konular da dâhil edilmiş oldu. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, 17 Şubat 2003'te Mısır'la ve 17 Ocak 2007 tarihinde de Lübnan'la "Münhasır Ekonomik Bölge Sınırlandırma Anlaşması" imzalamıştır¹¹⁰. Böylece Rumlar, Türkiye'yi ve KKTC'yi hiçe sayarak, diğer devletlerle Doğu Akdeniz'i paylaşmaya başlamıştır.

Son olarak da, Güney Kıbrıs ile İsrail arasında 17 Aralık 2010'da "Münhasır Ekonomik Bölge¹¹¹ Sınırlandırma Anlaşması" imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre, her iki ülkenin Akdeniz'de münhasır ekonomik bölgelerinin sınırları belirlendi. Ayrıca anlaşmayla birlikte, açık denizde yapılacak petrol ve doğalgaz araştırmalarının önü açılmış oldu. Rumlar, İsrail ile Akdeniz'i paylaşma anlaşması imzalamakla yetinmediler, Türkiye'nin savaş nedeni saymasına rağmen, İsrail ortaklı bir Amerikan şirketi olan Noble Enerji'yle, Güney Kıbrıs'ın münhasır alan ilan ettiği bölgede doğalgaz-petrol arama ve sondaj işlemlerine başladılar. Bu şirketin platformları da İsrail üzerinden

¹⁰⁹ KKTC Cumhurbaşkanlığı Resmi Sitesi, "23 Mayıs Anlaşması", <http://www.kktcb.org/upload/pdf/69290.pdf>, (17.10.2011).

¹¹⁰ **Haber Türk Gazetesi**; "Beş Soruda Akdeniz Krizi", <http://www.haberturk.com/dunya/haber/671515-bes-soruda-akdeniz-krizi>, (18.10.2011).

¹¹¹ Münhasır ekonomik bölge, esas çizgilerden itibaren 200 deniz miline kadar uzanan, kıyı devletinin ekonomik konularda münhasır yetkilere sahip olduğu deniz alanıdır. Bu alanda sahil devletleri sınırlı bir egemenlik hakkına sahiptir. Kıyı devletleri bu bölgede; deniz yatağı üzerindeki sular, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynaklarını araştırılması, işletilmesi muhafazası ve yönetimi konuları ile ilgili faaliyetlerde bulunmak; sudan, akıntılardan ve rüzgârlardan enerji üretimi gibi, bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmak, suni adalar, tesisler ve yapılar kurmak ve bunları kullanmak; denize ilişkin bilimsel araştırma yapmak gibi haklara sahiptir (**Sur**, s. 342-343).

bölgeye sevk edildi. Daha sonra iki ülke arasında, Noble enerji platformunun İsrail tarafından korunacağı konusunda anlaşmalar yapıldı¹¹².

Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Doğu Akdeniz’de 19 Eylül 2011 tarihinde petrol ve doğalgaz arama çalışmalarını başlatması üzerine, Türkiye bu gelişmeye tepki olarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile “Kıta Sahanlığı¹¹³ Sınırlandırma Anlaşması” imzalamıştır. Anlaşma, BM Genel Kurul toplantıları nedeniyle New York’ta bulunan Türkiye’nin Başbakanı Erdoğan ile KKTC’nin Cumhurbaşkanı Eroğlu tarafından 21 Eylül 2011 günü imzalanmıştır. Anlaşma, Türkiye ile KKTC’nin Akdeniz’deki kıta sahanlıklarının bir bölümünü, uluslararası hukuka uygun olarak ve hakça ilkeler dikkate alınarak belirlenen 27 coğrafi koordinatın birleştirilmesiyle elde edilen bir çizgi ile sınırlandırmaktadır. Bu anlaşmayla, Türkiye’ye, KKTC’nin 12 mil açığında petrol arama hakkı verilmiştir. Anlaşmanın 3. maddesine göre, doğal kaynak rezervinin, her iki tarafın da kıta sahanlığı alanına girecek şekilde bulunması halinde, akit taraflar bu rezervin en verimli şekilde nasıl işletileceğine karşılıklı anlaşarak karar vereceklerdir. Anlaşma, Kıbrıs Türklerinin, aynen Kıbrıslı Rumlar gibi adanın kıta sahanlığının tümü üzerindeki meşru, eşit ve ayrılmaz haklarını da dikkate almaktadır. Ayrıca anlaşmada, Türkiye’nin ve KKTC’nin Kıbrıs sorununa kapsamlı çözüm bulma çabalarını sürdüreceği de açık bir şekilde belirtilmiştir (m. 4). Anlaşmanın 5. maddesinde de, anlaşmanın yorumu ve uygulanması konusunda bir uyuşmazlık çıkması halinde, bu uyuşmazlığın diplomatik yollardan müzakere veya tarafların ortak rızasına dayanacak diğer barışçı yöntemlerle çözümleneceği düzenlenmiştir¹¹⁴.

¹¹² Ertan, Birol; “Güney Kıbrıs İsrail Cumhuriyeti”, <http://www.trakyanethaber.com/yeni/koseyazi.asp>, (18.10.2011).

¹¹³ Kıta sahanlığı; Karasularının ötesinde başlayıp belirli bir uzaklık ve derinliğe kadar giden deniz tabanı ve toprak altı kısmıdır. Karanın deniz altında devam eden uzantısıdır. Derinliği 200m ya da daha fazladır, genişliği ise tartışmalıdır (Sur, s. 344).

¹¹⁴ Türkiye ve KKTC ile Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan arasındaki krizin temel sebebi, Rum Yönetiminin Kıbrısın yegane temsilcisi olarak adanın kaynaklarını istediği gibi kullanabileceğini iddia etmesi, bunun karşısında ise Türk tarafının adanın zenginliklerinin oradaki halka ait olduğunu savunmasıdır.; **TC Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi**, “21 Eylül 2011 Türkiye - KKTC Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Dışişleri Bakanlığı Basın Açıklaması”, http://www.mfa.gov.tr/no_-216_-21-eyul-2011-turkiye-_kktc-kita-sahanligi-sinirlandirma-anlasmasi-imzalanmasina-iliskin-disisleri-bakanligi-basin-ac_tr.mfa, (18.10.2011).

Kendisini Kıbrıs Adasının tek meşru hükümeti olarak gören GKRY, 2003 yılından beri Adanın tümü adına Doğu Akdeniz’de deniz alanlarının sınırlandırılmasına dair çeşitli anlaşmalar yapmış ve bu anlayış içerisinde yabancı şirketlere bölgede petrol ve doğalgaz arama ve çıkarma ruhsatları vermiştir. GKRY’nin Adadaki Türklerin varlığını ve haklarını inkâr eden bu tutumu KKTC ve Türkiye’nin protestolarına rağmen devam etmiştir. Hatta Rum lider Hristofyas, 19 Eylül’de Londra’da yaptığı açıklamada, Türkiye’nin Kıbrıs Rum yönetimini, “hidrokarbon yatakları saptama araştırmaları dolayısıyla protesto etme ve gerginlik yaratma hakkı olmadığını” ifade etmiştir. Bu yüzden 21 Eylül Anlaşması, Rum tarafını bu davranışlarından vazgeçirmeye yönelik önleyici bir tedbir niteliğindedir. Zaten Başbakan Erdoğan da anlaşma sonrasında yaptığı açıklamada, Rumlarla iş yapan petrol şirketlerini uyarmıştır. Ayrıca bu şirketlerin Türkiye’deki enerji projelerine alınmaması ve bunlara bir takım müeyyideler uygulanması konusunda da enerji bakanlığınca bir çalışma başlatılmıştır¹¹⁵.

SONUÇ

Stratejik açıdan oldukça önemli olan Kıbrıs, bugüne kadar birçok milletin egemenliğinde kalmıştır. Ada, 1571’den 1878’e kadar hem hukuki hem de fiilen Osmanlı idaresinde kalmıştır ve tarihinin en sorunsuz ve huzurlu dönemini yaşamıştır. Ancak adanın İngiliz idaresine girmesiyle birlikte, uluslararası alanda bir Kıbrıs sorunu doğmaya başlamıştır.

1878’de Osmanlıların Kıbrıs’ta askeri üstünlüğünün sona ermesinden bugüne kadar, adada Türk ve Rum toplumları arasında bir barış ve güven ortamı yaratılamamıştır. Seksen yılı aşkın İngiliz idaresinde çeşitli çatışmalara tanık olan ada, 1960 yılında imzalanan Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla “Kıbrıs Cumhuriyeti” adı altında bağımsızlığına kavuşmuştur. Ancak kısa bir süre sonra başlayan toplumsal huzursuzluk 1964’te doruğa tırmanmış ve on yıl sonra Barış Harekâtı ile Türkiye, Kuzey Kıbrıslı Türklerin tehditten uzak yaşayabilecekleri bir coğrafi alanı kontrolü altına almıştır. Daha sonra Kuzey Kıbrıslı Türkler, kendi geleceklerini kendileri belirlemek için politik örgütlenmelerini tamamlamışlar ve 1983’te KKTC’yi kurmuşlardır. Fakat KKTC, Türkiye dışındaki devletlerce tanınmamıştır.

¹¹⁵ **Sabah Gazetesi**; “Kritik Anlaşma İmzalandı”, <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/09/22/turkiye-ile-kktcden-akdenizde-onemli-adim>, (18.10.2011).

Bu süreçte, Kıbrıs sorununun çözümü için adadaki iki toplum sürekli görüşmelerde bulunmuş ve diğer taraf ülkeler ile BM birçok çözüm önerisi teklif etmiştir. Ancak çözüme yönelik bu çabalardan bir sonuç çıkmamıştır. Çünkü Kıbrıs'ta oluşturulacak yeni bir devletin niteliği konusunda uluslararası toplum, Rum tarafı ve Türk tarafı arasında önemli görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Türkler KKTC'nin tanınmasını istemekte, diğer taraftan uluslararası toplum, 1960 sistemine benzer bir devlet çatısı altında adadaki iki toplumu zorla bir araya getirerek, Türklerin tekrar azınlık konumuna düşmesini istemektedir.

GKRY'nin 2004'te AB'ye girmesiyle birlikte, AB de Türkiye'den Kıbrıs konusunda bir takım taleplerde bulunmaya başlamıştır. AB Kıbrıs konusunu, Türkiye'nin üyeliği için ön şart olarak ileri sürmektedir. Ancak AB veya diğer herhangi bir örgüte üye olmak için müzakere masasında Yunan-Rum tezlerine olumlu yanıt verilmemeli, diplomatik mücadele sürdürülmelidir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, Kıbrıs'ta asıl konu, iki toplumun zorla bir araya getirilerek bir devlet kurulması değil, iki toplumun uyum içinde birlikte yaşayabilecekleri bir ortamın yaratılmasıdır. Bu ise, uzun vadede Ege'nin iki tarafında yer alan devletlerin aralarındaki sorunları çözmesi ve Türk-Yunan halklarının yakınlaşmasıyla sağlanabilir. Dışarıdan bir müdahaleyle iyi bir Kıbrıs devleti ve toplumu yaratılamayacağı ortadadır.

K a y n a Ğ ç a

Armaoğlu Fahir; Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları, Ankara-1963.

Arsava A. Füsün; “Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Oral Sander’e Armağan, No: 1-4, Ankara-1996, s. 43-51.

Bulunç Ahmet Zeki; “Kıbrıs Politikasının Annan Belgesi ile Başlayan Kırılma Noktaları”, Akademik Bakış, C. 1, S. 1, Ankara-2007, s. 73-112.

Çevikel Nuri; Kıbrıs Eyaleti 1750-1800, Gazimağusa, KKTC-2000.

Demir Nesrin; “Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 15, S. 1, Elazığ-2005, s. 347-367.

Denktaş Rauf; Letter Sent to the UNSG Annan on 12 November 2001 by the President of the TRNC, H.E. Rauf Denktaş Regarding the Basic Parameters of a Possible Settlement in Cyprus, Circulated as a UN General Assembly and Security Council Document, <http://www.mfa.gov.tr/letter-send-to-the-ungs-annan-on-12-november-2001-basis.en.mfa>, (18.10.2011).

Doğan Nejat; “Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kararlarında Kıbrıs Sorunu”, Akdeniz Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S. 4, Antalya-2002, s. 84-106.

Eroğlu Hamza; Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı, Ankara-1975.

Ertan Birol; “Güney Kıbrıs İsrail Cumhuriyeti”, <http://www.trakyanethaber.com/yeni/koseyazi.asp>, (18.10.2011).

Fırat Melek; 1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu, Ankara-1997.

Gazioğlu Ahmet; “Rum Mezalimi ve KKTC’ye Doğru”, Türkler Ansiklopedisi, C. 19, Ankara-2002, s. 946-965.

Haber Türk Gazetesi; “Beş Soruda Akdeniz Krizi”, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/671515-bes-soruda-akdeniz-krizi>, (18.10.2011).

Hakeri Bener Hakkı; Başlangıcından 1878’e Dek Kıbrıs Tarihi, Ankara-1993.

Hasgüler Mehmet/**Uludağ** Mehmet; Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler, Ankara-2004.

İsmail Sabahattin; 150 Soruda Kıbrıs Sorunu, İstanbul-1998.

Kaymak Faiz; Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü?, İstanbul-1968.

Keser Ulvi; “Kıbrıs’ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar”, Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi, C. 5, S. 12, İzmir-2006, s. 103-128.

KKTC Cumhurbaşkanlığı Resmi Sitesi; “23 Mayıs Anlaşması”, <http://www.kktcb.org/upload/pdf/69290.pdf>, (17.10.2011).

Özarlan Bahadır Bümin; Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliğinin Yaklaşımı, İstanbul-2007.

Özersay Kudret; Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme, 2. Baskı, Ankara-2002.

Sabah Gazetesi; “Kritik Anlaşma İmzalandı”, <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/09/22/turkiye-ile-kktcden-akdenizde-onemli-adim>, (18.10.2011).

Sarıca Murat/**Teziç** Erdoğan/**Eskiyurt** Özer; Kıbrıs Sorunu, İstanbul-1975.

Sur Melda; Uluslararası Hukukun Esasları, İstanbul-2010.

Tamkoç Metin; “Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Devletler Hukuku Yönünden Statüsü”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 4; Ankara-1985, s. 55-67.

TC Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi; “Annan Planı ile Kurulması Öngörülen Kıbrıs Türk Kurucu Devleti’nin Anayasası”, http://www.mfa.gov.tr/annan-plani-ile-kurulmasi-ongorulen-kibris-turk-kurucu-devleti_nin-anayasasi.tr.mfa, (17.10.2011).

TC Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi; “21 Eylül 2011 Türkiye-KKTC Kıta Sahaneli Sınırlandırma Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Dışişleri Bakanlığı Basın Açıklaması”, http://www.mfa.gov.tr/no_-216_-21-eylul-2011-turkiye--kktc-kita-sahanligi-sinirlendirma-anlasmasi-imzalanmasina-iliskin-disisleri-bakanligi-basin-ac_.tr.mfa, (18.10.2011).

Toluner Sevin; Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk, İstanbul-1977.

Turhan Turgut; “Tarihsel Bakış Açısıyla Kıbrıs Türk Hukuk Sistemi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Ankara-2008, C. 57, S. 2, s. 253-286.

Uçarol Rifat; 1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması, İstanbul-1978.

Uzer Uğur/ **Cengiz** Mehmet; Kıbrıs Sorunu, 2. Bası, Ankara-2002.

Zia Nasim; Kıbrıs’ın İngiltere’ye Geçişi ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi, Ankara-1975.